

Magony Gellért

ÁLLAM ÉS METAVERZUM

LIBERLAND LÉTJOGOSULTSÁGÁNAK ALKOTMÁNYJOGI KÉRDÉSEI

(a kézirat lezárásának dátuma: 2022.11.28.)

Témavezetők:

Dr. Pongó Tamás, egyetemi adjunktus

Dr. Sulyok Márton, egyetemi adjunktus

Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

„A KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS MINISZTERIUM ÚNKP-22-2 – SZTE-8 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG
PROGRAMJÁNAK A NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI ÉS INNOVÁCIÓS ALAPBÓL FINANSZÍROZOTT SZAKMAI
TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.”

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	3
1. Állammá válhat-e Liberland a fizikai térben?.....	5
1.1. A mikronemzetekről.....	5
1.2. A Duna menti szerb-horvát határvita, Liberland bölcsője	8
1.3. A Montevideói Egyezmény államfogalmának alkalmazhatósága	11
1.4. Az államelismerés kérdései	15
1.5. Liberland „jogszabálytervezetei”	16
1.6. Liberland állam- és kormányformája	22
2. Állammá válhat-e Liberland a metaverzumban?.....	23
2.1. A metaverzumokról.....	23
2.2. Liberland metaverzuma.....	25
2.3. Lehet-e egy metaverzum állam?	26
3. Konklúzió: az államfogalom újradefiniálásának problémái a metaverzumok vonatkozásában, a liberlandi példa apropóján.....	32
Ábrák	36
Felhasznált irodalom	39

Bevezetés

Szerbia és Horvátország határán kívül, egy a Duna mellett lévő földdarab egyik országhoz sem tartozik, mivel a Jugoszlávia felbomlását követő határegyezményekben nem rendezték sorsát. Neve *Gornja Siga* és mindössze csak 7 km² területű.¹ A két érintett ország álláspontja eltér a határ kialakításának elvi kérdéseiben. Szerbia a *thalweg* módszernek megfelelően (a természeti képződményeket figyelembe véve) ismeri el az országhatárt: a völgyek, folyók legmélyebb pontján húzódó vonalat tekintve határnak.² Horvátország elképzelése ezzel szemben az, hogy a határvonalak kialakításában a községhatárokat kell figyelembe venni. A községhatárok a jelen esetben azonban nem esnek egybe a folyó vonalával, mivel ezeket a Duna szabályozása előtt húzták meg.

E jogilag tisztázatlan helyzetet kihasználva, az ebben rejlő lehetőséget felismerve, a szóban forgó területen egy cseh politikus, *Vít Jedlička* 2015. április 13-án kikiáltotta *Liberlandot*.³ Létrehozásának ötletét egy Wikipédia szócikk adta, ugyanis Jedlička az interneten nézett utána annak, hogy milyen *terra nullius* területek találhatóak a Földön⁴, és jogalapként ezt, a nemzetközi jogból ismert elvet használta fel. A *terra nullius* „egyetlen államhoz sem tartozó, üres terület, amelyeket bárki szabadon elfoglalhat”.⁵ Állítása szerint egyik ország sem tart igényt a területre, mivel az a Horvátországon belül fekvő legközelebbi településhez nem tartozik hozzá közigazgatásilag, Szerbia pedig a területtől keletre fekvő Dunát ismeri el határnak. Nem meglepő, hogy a valóság mást mutat, mint az elmélet. Valójában ugyanis Horvátország gyakorol ellenőrzést a terület felett. Szerbia nem is igazán tudna, mivel a terület a Duna túlsó oldalán van. Valójában Horvátország a médiában felkapott Liberlandról szóló hírek hatására odalátogató érdeklődők miatt lépett fel a terület birtokosaként, mégpedig azért, hogy megakadályozza a Duna felől közelítő turisták beáramlását.⁶

A jelek arra utalnak, hogy a Jedlička szándékai teljesen komolyak, saját vallomása alapján sok pénzt, és ami szemmel látható, sok időt is fektetett abba, hogy nemzetközileg el-, de legalábbis megismertesse Liberland létét. Liberlandnak saját weboldala is van, melyet folyamatosan frissítenek, két-háromhetente híreket is közzétesznek.⁷ A weboldalon megtalálható Liberland alkotmányának, valamint egy társasági törvénynek a tervezete, továbbá

¹ Pavlovic 2015

² Klemenčić & Schofield 2001. 20

³ Jenkins 2016

⁴ Lewis-Kraus 2015

⁵ Kende 2019a. 337

⁶ Bötös 2015

⁷ News. In Liberland weboldala. liberland.org/en/news

a „Liberlandi Szabad Köztársaság Ideiglenes Kormányának Alapszabálya” is.⁸ A cseh politikus állítása szerint több ország, például Svájc alkotmányáról mintázta az alkotmány tervezetét⁹. A weboldalon keresztül állampolgárságért lehet folyamodni (Jedlička állítása szerint eddig több mint 600 ezren jelentkeztek liberlandi állampolgárságra), illetve a honlapon elérhetőségekkel együtt megjelölték a külképviseleteket is, és egy brossúrában olvashatunk minden, az állam létrehozásával kapcsolatos tervet.¹⁰

Jedlička a közelmúltban jelentette be, hogy egy neves londoni építésziroda közreműködésével megvalósítja Liberland virtuális terveit a metaverzumban.¹¹ A futurisztikus látványtervek virtuálisan bejárhatóak egy felhőalapú rendszeren keresztül. Valójában azonban ez a virtuális világ nem csupán egy látványterv és nem is csupán játék.¹² Jelen állapotában szimulációknak, virtuális munkaterületeknek, virtuális konferenciatermeknek ad otthont a *Mytaverse* nevű platformon. Ennek kapcsán dolgozatomban külön hangsúlyt kap majd az a kérdés, hogy ha a valódi, fizikai valóságban létező állam hiányában Liberland: (1) megvalósulhat a metaverzumban (arra tekintettel, hogy bizonyos fokig már meg is valósult), (2) elismerhető-e a hagyományos (vagy más értelemben vett) államként. Vagyis létrejöhet-e jogi értelemben vett állam a metaverzumban, és hogy alkalmazhatóak-e rá *az államok jogairól és kötelezettségeiről szóló 1933. évi Montevideói Egyezmény* (a továbbiakban Egyezmény) fogalmi elemei.

A fentebb felvázoltak alapján felvetődik a kérdés, vajon megvalósítható-e a liberlandi álom, lesz-e valaha a Duna menti erdősávból önálló ország? Noha a jelenlegi folyamatok és információk birtokában e kérdést nem lehet teljes biztonsággal megválaszolni, arra mégis kísérletet teszek, hogy alkotmányjogi oldalról megközelítve megvizsgáljam, hogy a Liberland államiságával kapcsolatos koncepció jogi szempontból mennyire életképes. A tervek komolyak, sok munka van Liberland megtervezése mögött, de 2015 óta érdemi előrelépés nem történt, a terület továbbra is egy lakatlan erdősáv.

Kutatásomban megvizsgálom az államiság Egyezmény szerint elfogadott kritériumait Liberland esetében. Elemzem még Liberland állam- és kormányformáját, valamint, hogy a leendő államvezetés hogyan képzei el a mikronemzet igazgatását. Tanulmányozni fogom Liberland nemzetközi kapcsolatait is, ugyanis az államiság elengedhetetlen feltétele a

⁸ *Laws*. In Liberland jogszabálytervezetei. liberland.org/en/laws

⁹ Nolan 2015

¹⁰ *Liberland's brochure*. In Liberland hivatalos brossúrája. liberland.org/en/assets/documents/liberland-brochure.pdf

¹¹ Bobák 2022

¹² Quito 2022

montevideói keretben a más államokkal való kapcsolatfelvétel képessége (*capacity to enter into relations with the other states*), amellyel Jedlička tisztában van, hiszen folyamatosan ad ki közleményeket, keres meg állami vezetőket hivatalos levélben.¹³

A vizsgálandó anyag egyrészt alkotmányjogi, másrészt nemzetközi jogi kérdéseket vet fel. Tanulmányozom ezért az államok (eredeti) keletkezéséről, azok elismeréséről szóló irodalmat. Alkotmányjogi forrásokat felhasználva megvizsgálom, hogy Liberland alkotmányának és két törvényének nyilvános tervezete mennyire megalapozott, az elképzelt állam- és kormányforma mennyiben megvalósítható, és mennyiben legitim az „alapító atya” elnök státusának lehetősége az „államiság” megalapozása szempontjából. Összehasonlítom ezen túl Liberland és az elismerésért más hasonló törekvésekkel fellépő „államok” (*Sealand, Bir Tawil, Molossia* stb.) koncepcióját, hogy ezeken keresztül elemezzem az Egyezmény elemeinek (állandó népesség, meghatározott terület, kormány, más államokkal való kapcsolatfelvétel képessége) megvalósulását. Dolgozatom második egységében a fenti kritériumok metaverzumokra vonatkozathatóságát (és adott esetben, a relevanciáját) vizsgálom, vagyis, hogy lehetséges-e jogi értelemben vett metaverzumbeli államot létrehozni, és ennek van-e értelme és relevanciája a jelenben, vagy lehet-e a jövőben.

1. Állammá válhat-e Liberland a fizikai térben?

1.1. A mikronemzetekről

A nemzetközi jogi szakirodalom különbséget tesz mikroállam (*microstate*) és mikronemzet (*micronation*) között. Az előbbi fogalom a nemzetközi jogilag ténylegesen elismert, szuverén, de igencsak kis területű államokra utal.¹⁴ Ezzel szemben a mikronemzet fogalma arra utal, hogy az adott közösséget a nemzetközi közösség ténylegesen nem ismeri el, noha az alapítók többnyire ennek ellenkezőjét állítják.¹⁵ Az utóbbi kategóriába tartozik, több hasonló kezdeményezés mellett, Liberland is. A továbbiakban három közismertebb, a médiában is figyelmet kapott mikronemzetet mutatok be, összehasonlítva őket Liberlanddal.

A *Molossiai Köztársaság* azok közé a mikronemzetek közé tartozik, amelyek lényegében egyenlőek egy megmosolyogtató koncepcióval, bár alapítójuk teljes komolysággal nyilatkozik

¹³ Ld. pl. az *Emanuel Macron* újraválasztásához gratuláló levelet. In Liberland honlapja. liberland.org/en/news/384-re-election-emanuel-macron

¹⁴ Pl. Európában San Marinót, Liechtensteint, Andorrát, Monacót. A mikroállamok leginkább enklávék, városállamok vagy szigetállamok. Liberland esetén is enklávéről beszélhetnénk, hiszen területe lényegében Horvátországba ékelődve létezne, ahhoz szervesen kapcsolódva. Továbbá, valószínűleg városállam is lenne, mert a tervek szerint az állam nem állna egynél több településből.

¹⁵ Hobbs & Williams 2021. 3

a külvilágnak nemzete identitásáról. Molossia az amerikai egyesült államokbeli nevadai sivatagban található és 1995-ben alapították. Van saját pénzneme, zászlaja, himnusza és bankja. Azonban területe lényegében egyetlen ember magántulajdona, lakosságát 30 fő alkotja, állampolgárságáért folyamodni nem lehetséges. Az Egyesült Államok szemszögéből nézve e mikronemzet nem több, mint egy hóbortos kiállítás egy állampolgár magánterületén, ezért a két „állam” közt az eddigiekben semmiféle összetűzés mindeddig nem volt, már csak azért sem, mert Molossia alapítója az Amerikai Egyesült Államoknak fizet adót, „külföldi segély” címén.¹⁶

Molossia létrehozásának koncepciója elsősorban azért hasonlítható Liberlandéhoz, mert alapítója, azaz egyetlen személy, sok energiával és tudatosan építette fel nemzete arculatát. A két mikronemzet szuverenitásával kapcsolatban elmondható, hogy sem Molossia sem Liberland nem szuverén állam. Molossia felett területi főhatalommal a szuverén Amerikai Egyesült Államok bír, annak ellenére, hogy az egy állampolgár magánterülete és ugyanez a személy az, aki a terület felett a tényleges hatalmat tulajdonosként gyakorolja. Az ingatlantulajdonos földterület feletti hatalomgyakorlását és az állami főhatalmat azonban el kell különíteni, ahogyan azt a római jogban a *dominium* és az *imperium* fogalmak alapján tették, és ahogyan *Montesquieu* is elhatárolta a politikai törvények által szerzett szabadságot a polgári jog által szerzett tulajdontól, és kimondta, hogy nem szabad az egyik elvét a másikra alkalmazni.¹⁷ Az eddig elmondottak kapcsán könnyű belátni, hogy egy állam nem támogathatja azt az abszurd koncepciót, hogy területe annyi részállamra tagozódjon, ahány állampolgára van, és hogy ezeken a területeken más-más szabályok érvényesüljenek. A molossiai elképzelés tehát az államok létrejötte előtti időkhöz vezetne vissza.

Második példánk a négyszögalakú, szintén sivatagos területen fekvő *Bir Tawil*, amely elsősorban nemzetközi jogi státusza miatt szintén párhuzamba állítható Liberlanddal. Területére ugyanis – ahogyan Liberland esetében Horvátország és Szerbia sem – egyik határoló állama sem tart igényt. Egyiptom és Szudán határának a problémája a 20. század eleje óta rendezetlen, így van olyan területrész, amelyre mindkét állam igényt tart, lásd *Halaib-háromszög*, és olyan, mint az említett *Bir Tawil*, melyre, annak igen szélsőséges sivatagi időjárása és lakhatatlansága miatt, egyik sem (*1. ábra*).¹⁸ *Bir Tawil* tulajdonképpen hosszú ideig *terra nullius* terület volt, noha rendhagyó, sőt abszurd eszközökkel magánszemélyek

¹⁶ *About Molossia*. In Molossiai Köztársaság honlapja. bit.ly/3gNVOEV

¹⁷ Cohen 1927. 8

¹⁸ Shenker 2016

megkísérelték már tulajdonba venni.¹⁹ Ahhoz azonban, hogy a terület államnak legyen tekinthető, számos feltételnek teljesülnie kellett volna. A Bir Tawil és Liberland közti párhuzam alapja tehát maga a *terra nullius*-kérdés, de meg kell jegyeznünk, hogy a határviták miatt kétséges hovatartozású területeket nem minden esetben tekinthetjük egyértelműen „senki földjének”. Erre a kérdésre később, Liberland államként való elismerhetősége témájának tárgyalásánál térek vissza.

Az elmúlt öt év Google-keresési statisztikái alapján legközismertebb mikronemzetet, *Sealand Hercegségét*, egy Anglia partjaitól néhány kilométerre található, elhagyott, második világháborús tengeri tornyon alapították.²⁰ A toronyban eredetileg Anglia lakosai számára akartak kalózádiót működtetni, mert a torony kisajátításának idején könnyűzenét csak a BBC sugározhatott. A torony pedig nemzetközi vizeken – így az egyesült királysági szabályozás területi hatályán kívül – található. A rádiózási terv végül nem valósult meg, mert a tilalmat az Egyesült Királyság földrajzilag kiterjesztette, illetve nem sokkal később megszüntette. A kikiáltott hercegség azonban megmaradt, túlélve az Egyesült Királyság ostromát és egy puccskísérletet is. Egy ideig szerverpark működtetéséből, jelenleg pedig ajándéktárgyak árusításából tartja el magát, ezzel „modellként” szolgál más mikronemzetek számára, melyek szintén ajándéktárgyakat árusítanak honlapjuk felületén.²¹ A Sealand Hercegségét jellemző igen tudatos marketingtevékenység párhuzamba állítható Liberlandéval, hiszen a más államok polgáraival való (kereskedelmi) kapcsolat kiépítése a „más államokkal való kapcsolatfelvétel képessége” montevideói feltételének előszobája.

Az eddigiekben említetteken kívül más mikronemzetek vonatkozásában is több hasonlóságot mutathatunk ki. Jellemző először is az alapítással kapcsolatos párhuzam. A mikronemzeteknek van „alapítója”, hiszen nem szervesen alakulnak ki, létrejöttüket minden esetben valaki kezdeményezi és másokat meggyőz az alapítás szükségességéről.²² Hasonlóság mutatható ki az arculatot illetően is, mert a legtöbb mikronemzetnek van saját zászlaja, pénzneme, himnusza, sőt, mint fentebb említettem, forgalmaz online ajándéktárgyakat stb. Azonban, ha a mikronemzeteket a megalapítás motivációja tekintetben vetjük össze, azaz azt

¹⁹ A legismertebb történet egy amerikai édesapa nevéhez fűződik, aki a Bir Tawilhoz legközelebbi településtől 14 órát utazott azért, hogy a területet saját államának kiálthassa ki, és kitűzhessen rajta egy zászlót, mert csak így tudott eleget tenni kislánya kérésének, aki „igazi” hercegnő szeretett volna lenni. A továbbiakban természetesen az amerikai férfi semmilyen valódi uralmat nem gyakorolt a terület felett.

²⁰ Kochta-Kalleinen 2005. 54

²¹ *Sealand Shop*. In Sealand Hercegség honlapja. bit.ly/3H9ZdZN

²² Hobbs & Williams 2021. 5

nézzük meg, hogy mi vezetett el oda, hogy az alapító úgy döntsön, kikiáltja „saját” államát, látható, hogy az okok különbözőek. Szám szerint ötféle okot különíthetünk el.²³

(1) Lehetséges, hogy a libertarianizmus eszméje vezette az alapítót, mert ellenérzéseket váltott ki belőle egy létező, szuverén állam vezetése, adószabályai stb. Liberland ebbe a kategóriába tartozik, Vít Jedlička egyértelműen libertariánus eszmékre alapozva képzelel el országát.

(2) Léteznek mikronemzetek, amelyek ellenállás nyomán jöttek létre: néhány állampolgár állami intézkedésekkel, szabályozásokkal kapcsolatos sérelmei miatt új állam létrehozását készítette elő. Példa erre a *Hutt River-i Hercegség*, ahol az alapító „herceg” és az ausztrál állam közötti búzatermelési kvótákkal kapcsolatos vita vezetett el a mikronemzet létrehozásának tervéhez.

(3) A megalapítás oka lehet a figyelemfelkeltés és az önkifejezés is. Ebben az esetben az alapítókat komoly szándék nem vezérli, saját államukra lényegében csak szórakoztató, érdekes performanszként tekintenek. Jó példa erre a fentebb említett Molossiai Köztársaság.

(4) További lehetséges motiváció az államiság kritikája és (5) a politikai tiltakozás. Mindkét esetben arról van szó, hogy az alapítók valamilyen jelentős, sokakat érintő problémára szeretnék felhívni a figyelmet. A *Korall-tengeri szigetek Meleg és Leszbikus Királysága* az ausztrál kormány melegházasságot elutasító politikája elleni tiltakozás nyomán jött létre – egy lakatlan korallzátonyon (majd megszűnt, miután Ausztrália engedélyezte a melegházasságot).²⁴

A mikronemzetek létrehozására irányuló kísérletekre az „anyaállam” általában gyorsan reagál. Jellemzően nem lép fel erőszakosan, noha erre is van példa, ld. az Egyesült Királyság sealandi „ostroma”. Ez nem meglepő, hiszen egy mikronemzet mérete és lakosságának létszáma miatt (már ha egyáltalán van számottevő lakossága) politikai ereje nincsen. Egyetlen „fegyvere” a közvélemény lehet, tudniillik, a külső szemlélőkben gyakran pozitív érzelmeket keltenek az „alapítók” kezdeményezései. A szimpátia-megnyilvánulások azonban önmagukban nem jelentenek olyan ténylegesen használható fizikai vagy politikai erőt, amivel egy mikronemzet képes lenne fellépni egy ténylegesen szuverén állam ellen.²⁵

1.2. A Duna menti szerb-horvát határvita, Liberland bölcsője

Mint fentebb erről már volt szó, a *terra nullius* terület „*egyetlen államhoz sem tartozó, üres terület, amelyet bárki szabadon elfoglalhat*”.²⁶ A szakirodalomban elfogadott álláspont

²³ Uo. 11-19

²⁴ Uo. 18

²⁵ Uo. 23-26

²⁶ Ld. 5. lj.

szerint²⁷ a Földön *terra nullius* terület nem maradt, hiszen az emberek minden területet benépesítettek vagy elfoglaltak, a földrajzi felfedezések kora régen elmúlt. Jelenleg legfeljebb három terület esetében merülhet fel a *terra nullius* státusz. Az egyik Liberland, a másik a már említett Bir Tawil, a harmadik pedig az Antarktisz nyugati szelete.²⁸ Az előbbi kettő jogi helyzete azonos, hiszen mindkét mikronemzet esetében a két határos ország hosszú ideje tartó rendezetlen határvitája folytán áll fenn a mikronemzet alapításának „lehetősége”. Az antarktisz terület sorsát jelenleg az 1959-ben kötött Antarktisz Egyezmény rendezi.²⁹ Az Antarktisz jogállása így sajátossá vált, hiszen egyetlen állam sem nyilváníthatja saját területe részévé, de nem nevezhető *terra nullius*nak vagy *res communis*nek, azaz mindenki közös területének sem (2. ábra). Mindez azonban nem jelenti azt, hogy az Egyezményben nem részes fél ne tarthatna igényt a területre. Ezt a helyzetet kihasználva kiáltotta ki 2001-ben *Westarctica*-t egy amerikai üzletember.³⁰ A mikronemzet helyzete Bir Tawiléhoz hasonló, hiszen szélsőséges időjárása miatt mindkét hely teljesen lak(hat)atlan.

Liberland területe, Gornja Siga viszont nem olyan értelemben senki földje, hogy ne lakott volna ott soha senki. A területet 1722-ig ugyanis többségében horvátok lakták, de egy nagy áradás következtében elköltöztek a ma Szerbiában található, de továbbra is többségében horvátok lakta Monostorszegre, a Duna túloldalára.³¹ Gornja Sigához egyébként legközelebb a horvátországi, többségében magyarok lakta Vörösmart és Hercegszöllős fekszik. A területet tehát inkább *terra derelictus*nak, azaz elhagyott területnek nevezhetnénk³², noha ezzel a kategorizálással lényegében nem lépnénk túl azon a nemzetközi jogi szabályon, hogy a terület egyoldalú aktussal elfoglalható.

Mégis különbséget kell tennünk Liberland, valamint Bir Tawil és az Antarktisz nyugati részére vonatkozó jogállás jellemzői közt, hiszen az utóbbi két területen soha nem lakott ember. Megjegyzendő, hogy Liberland területe csak 1991 óta uratlan, hiszen Szerbia és Horvátország szétválással történő államutódlását megelőzően a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság ténylegesen uralmat gyakorolt a terület felett, attól függetlenül, hogy valójában az a 18. század óta lakatlan mocsárvidék.³³

²⁷ Kende 2019a. 342

²⁸ Ungar 2021

²⁹ Kende 2019b. 374. Az 58 részes fél – Oroszország és az Egyesült Államok kivételével – területi igényeit kölcsönösen befagyasztotta.

³⁰ Hobbs & Williams 2021. 20

³¹ Riding & Dahlman 2022. 279

³² Csatlós 2013

³³ Mislan & Streich 2019. 111

Mivel azonban a Föld számos pontján vannak rendezetlen határszakaszok, így mitől lenne *terra nullius* egy olyan terület, amelyet határvita érint? Gornja Siga ebből a szempontból azért speciális, mert egyik határoló ország sem tekinti sajátjának a területet. A helyzet igen szokatlan, hiszen nem jellemző, hogy egy állam egy területről önként mondana le. A paradox szituáció oka az, hogy Horvátország a települések közigazgatási határai alapján képzelel el az államhatárt. A közigazgatási határokat a Duna szabályozása előtt alakították ki, ezért ezek nem a folyót követik. Szerbia ezzel szemben a Dunát tartja a határnak (3. ábra).³⁴ Ha Horvátország Gornja Sigát is hivatalosan területének tekintené, ezzel saját elveinek – miszerint a közigazgatási határokat kellene figyelembe venni – mondana ellent, hiszen a szóban forgó terület a folyószabályozás előtt a szerbiai Monostorszeghez tartozott. Másrészt, összességében, a teljes területét tekintve, Gornja Siga igénylésével rosszabbul járna, mert a keleti parton található területek, összterületüket tekintve nagyobbak, mint Gornja Siga. Szerbia pedig azért nem tart igényt a területre, mert az a Duna másik oldalán van ahhoz képest, amit határnak ismer el. Ebből következően, a folyó folyásirány szerinti jobb partján (nyugati oldalán) minden hasonló terület is *terra nullius*. Gornja Sigán kívül három ilyen kis „fül” található a folyó ezen oldalán, de „államalapítás” szempontjából mindegyik jelentéktelen, mivel szélességük mindössze 100-200 méter.³⁵

Jugoszlávia fennállása alatt a jelenlegi két ország (utódállam) határának kérdése nem jelentett problémát: a szerb és a horvát területek egyazon ország területéhez tartoztak. Amikor azonban 1991-ben Horvátország kikiáltotta a Jugoszláviától való függetlenségét, az Európai Gazdasági Közösség Minisztertanácsa felállította a *Badinter-döntőbizottságot*. A bizottság 15 jogi véleményt bocsátott ki, amelyek közül a harmadik (*Opinion No. 3.*) a felbomló Jugoszlávia utódállamainak határaitól szólt. E döntés a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság alkotmányára is hivatkozik, megállapítja, hogy a széteső tagállamok közti határok a korábbi belső határokkal lesznek azonosak a területi *status quo*-ra és az *uti possidetis* elvére hivatkozással.³⁶ Ez a döntés Horvátország álláspontját támasztja alá, a hétköznapi logika viszont Szerbiáét, hiszen a nemzetközi jogban ismert a „mozgó” határ elve, miszerint a határ időnként a folyó folyásának megfelelően változik. Ilyen például a Magyarországot és Romániát elválasztó Maros által meghatározott határvonal és a Magyarország és Szlovákia között húzódó Duna által kialakított államhatár.

³⁴ Klemenčić & Schofield 2001. 21

³⁵ Uo. 19

³⁶ *Conference On Yugoslavia Arbitration Commission*, 1992. 1499-1500

Horvátország schengeni övezetbe csatlakozása jelenleg folyamatban van.³⁷ Az Európai Parlament kedvező elbírálása esetén akár már 2023. január 1-től a schengeni övezet tagja lehet. Ekkortól pedig államhatára részben egybeesik majd az övezet külső határaival. Úgy vélem, ez a változás egy fontos, a dolgozatom fő témáját érintő kérdést fog felvetni: megengedheti-e az Európai Unió azt, hogy határának akár csak egy kis szakasza is, de vitatott legyen? Véleményem szerint, még akkor sem, ha azon a szakaszon határátkelésre nincsen lehetőség és földrajzi adottságaiból adódóan valószínűleg soha nem is lesz. Egyébként határvita, még jelenleg is, nemcsak Szerbia és Horvátország között áll fenn, de Szlovénia és Horvátország között is, a *Pirani-öböl* és az abba folyó *Dragonja folyó* mentén húzódó nagyjából 6 kilométer hosszú határszakasz kapcsán.³⁸

1.3. A Montevideói Egyezmény államfogalmának alkalmazhatósága

Az állam fogalmát leggyakrabban az Egyezmény négyes szempontrendszer alapján határozzák meg. Az Egyezményt 16 amerikai ország ratifikálta, azonban szokásjogi alapon az egész világon alkalmazzák.³⁹ Az Egyezmény értelmében egy államnak szüksége van (1) meghatározott területre, (2) állandó lakosságra, (3) önálló kormányra és (4) képesnek kell lennie arra, hogy más államokkal kapcsolatot tartson fenn. Az alapító, Jedlička állítása alapján Liberland mindegyik feltételnek eleget tesz,⁴⁰ ahogy ezt médiamegjelenéseiben a kezdetek óta hangsúlyozta. A továbbiakban az államfogalom e négy kritériumának teljesülését vizsgálom Liberland esetében.⁴¹

Meghatározott terület

A Liberland által igényelt terület mindössze 7 km² nagyságú. Bár e terület kétségtelenül kis kiterjedésű, az első feltétel teljesülésének nem lehet akadálya: a Vatikán területe 0,49 km², létezését mégsem vonja kétségbe senki.⁴² Liberland az első követelménynek tehát azért tesz eleget, mert bár területe kicsi, de pontosan meghatározott. Keleti oldalról a Duna, nyugati oldalról pedig a Horvátország által jelenleg elfogadhatónak tekintett, Vörösmart és Hercegszöllős települések közigazgatási határa által meghatározott államhatár határolja.

³⁷ Részletesen ld. Dumbrava 2022

³⁸ Petrus 2020

³⁹ Zadeh 2011. 18

⁴⁰ *About Liberland*. In Liberland honlapja. liberland.org/en/about

⁴¹ Az Egyezmény 1. cikkében a fogalmi elemek sorrendje: állandó lakosság, meghatározott terület, önálló kormány, képesség más államokkal való kapcsolattartásra. Logikusabbnak tartottam azonban az első két szempont felcserélését a bemutatás során, hiszen véleményem szerint az egyetlen Liberland esetében megvalósuló szempont a „meghatározott terület”

⁴² Hobbs & Williams 2021. 8

Megállapítandó továbbá, hogy az államok nem szűnnek meg létezni azzal, ha egy másik állam igényt tart a területük egy részére vagy egészére, hiszen számos vitatott jogállású terület létezik ma is.⁴³ Azaz elméletben a határviták egy alakulóban lévő államot általában nem akadályoznak meg abban, hogy az államiságot elnyerje, így ez a szempont Liberland esetében szintén releváns.⁴⁴

Állandó lakosság

Egy állam lakosságának állandónak kell lennie, de nem szükséges állandóan az állam területén tartózkodnia. Ahogyan az sem feltétel, hogy meghatározott nemzetiséghez tartozzanak. A minimum létszáma sincsen követelmény.⁴⁵ Liberland „állampolgárainak” száma, e fejezet írásakor, 689.144 kérelem elbírálása után, 692 fő.⁴⁶ A számadatok bizonyítására nincsen mód, hiszen liberlandi állampolgárságra jelentkezni, a regisztrációt követően, online, zárt rendszeren keresztül lehetséges. A kérelmezők elsőre magasnak tűnő száma ugyanakkor, úgy vélem, nagyságrendileg nem túlzó, hiszen Liberland meglehetősen nagy médiafigyelmet kapott, különösen 2015-ben, és állampolgársági marketingtevékenysége ma is jelentős.⁴⁷

A lakosság állandóságáról azonban biztosan nem beszélhetünk, hiszen a 2015-ös „államalapítás” óta senki nem lakott ténylegesen Liberland területén. A lakosság hiányának Horvátország ellenállása az oka, hiszen a horvát rendőrök a területre való behatolást a mai napig megakadályozzák.⁴⁸ Horvátország tehát szándékosan használja fel erejét arra, hogy egy új állam létrejöttét meggátolja. Mivel e kérdésben mindeddig kifejezetten nem nyilatkozott, ezért a területre való belépés megakadályozásának mindennapi gyakorlatát ráutaló magatartásnak vehetjük arra nézve, hogy a területre továbbra is igényt tart.

Önálló kormány

Egy állam létezésének szükséges feltétele az is, hogy legyen önálló kormánya, amely képes arra, hogy lakossága felett tényleges hatalmat gyakoroljon. E kritérium, az államfogalom harmadik szempontja, „ráépül” az első kettőre. Mivel Liberland esetében a második szempont egyértelműen hiányzik, hiszen nincsen állandó lakossága, ezért megállapítható, hogy „államisága” a harmadik szempontnak sem felel meg. Továbbá, bár az Egyezmény a kormányformára vonatkozóan nem tesz megállapítást, azaz annak nem kell feltétlenül

⁴³ Pl. Izrael és Szíria között a vitatott Golán-fennsíkot vagy az Oroszország által annektált Krím-félsziget. Sem Szíria, sem Ukrajna államisága nem kérdőjeleződött meg azáltal, hogy területük egy részét elfoglalta egy másik állam.

⁴⁴ Rossman 2016. 329

⁴⁵ Uo. 327

⁴⁶ *Contact*. In Liberland honlapja. liberland.org/en/contact

⁴⁷ *Liberland Facebook oldala*. fb.com/liberland/

⁴⁸ A jelen helyzetről ld. Drew Binsky: *The Country That Doesn't Yet Exist (Liberland)*. youtu.be/YF3TQKV-IOE

demokratikusnak lennie, a tényleges hatalomgyakorlás bizonyos szintű intézményi fejlettséget eleve megkövetel.⁴⁹

Egy államnak olyan alapvető szervekre van szüksége, amelyeken keresztül hatékonyan el tudja látni lakossága irányítását (vagyis területi és személyi főhatalmat képes gyakorolni). Liberland honlapja alapján a liberlandi kormányzat szervezete módszeresen és alaposan strukturált. Van elnöke, alelnöke, belügy- és külügyminisztere, pénzügyminisztere és igazságügyi minisztere. Véleményem szerint ezeknek az állami intézményeknek a tényleges létezése és hatékony működése már eleve működő államot feltételezi, ezért nem nevezhetjük az önálló kormány funkcionális attribútumának.

Ezen túl Liberland rendelkezik saját pénznemmel, zászlóval, jogszabályok (köztük az alkotmány) tervezetével és részletes állampolgársági eljárással.⁵⁰ Ezek a külső szemlélőben jó benyomást keltenek, azonban maradt számos, az önálló kormányzás körében tisztázatlan kérdés. (1) Ki bocsátja ki a valutát?⁵¹ (2) Mit ér az állampolgárság, és a vele járó útlevelel, ha az állampolgárságot egyetlen országban sem ismerik el?⁵² (3) Ki hozza létre a jogszabályokat? (Ez utóbbi kérdésre adható lehetséges válaszokat a későbbiekben részletezem.)

A fenti indokok miatt nem tudok egyetérteni *Gabriel Rossmann*-al, aki kijelenti, hogy „*Liberland vitathatatlanul rendelkezik azzal a képességgel, hogy hatékonyan kormányozza a területét, még akkor is, ha a kormány jelenleg nem Liberland határain belül található*”.⁵³ A hatékony kormányzás feltétele nagyon fontos államiséget meghatározó tényező, amelynek fontosságára már a bukott vagy elbukó (*failed* vagy *failing*) államokkal kapcsolatos nemzetközi irodalom is rámutatott.⁵⁴

Képesség más államokkal való kapcsolattartásra

Az államfogalom negyedik kritériuma a képesség más államokkal való kapcsolattartásra. Ennek fontos fogalmi eleme a 'képesség', azaz, hogy egy államnak nem kell ténylegesen kapcsolatban lennie más államokkal, viszont az sem elegendő, hogy pusztán ilyen lehetőségek birtokában

⁴⁹ Hoffmann 2019. 109

⁵⁰ Ld. 40. lj.

⁵¹ Liberland hivatalos pénzneme a merit (LLM) - egy kriptovaluta. 2019-től kezdve lehetett vásárolni, azonban a fogalmazó oldal hackertámadás következtében megszűnt. A bitcoin mint kriptovaluta a világ két országában hivatalos fizetőeszköz (*El Salvador* és *Közép-Afrikai Köztársaság*). Ha az egyetlen hivatalos fizetőeszköz egy kriptovaluta lenne Liberlandban, akkor azt az állam is kibocsáthatná, ami egyedülálló lenne a világon.

⁵² A *Máltai Lovagrend* a nemzetközi jog szuverén alanya, útlevelet is anélkül bocsáthat ki, hogy területe lenne vagy egyáltalán állam lenne. Az útlevelet 112 államban elfogadják. A Lovagrend a szuverenitását egy 12. századi pápai bullára alapítja. Liberland számára ennek a világon egyedülálló státuszának a megszerzése lehetetlen. Forrás: *1113 Papal Recognition*. bit.ly/3VAeZ3M

⁵³ Rossman 2016. 333

⁵⁴ Rotberg 2003. 5-10

van. A gyakorlatban több állam is lemond (más állam javára) az önálló külpolitika megvalósításáról, köztük egyes mikroállamok is, mint például Monaco.⁵⁵

Elméleti síkon elképzelhető, hogy emberek egy csoportja (Liberland esetében egy fő) azzal a szándékkal keres lakatlan területet, hogy ott államot alapítson. Az is elképzelhető, hogy adott egy *terra nullius* terület, amely teljesen lakatlan és nem tartozik egyetlen államhoz sem. Az azonban nem képzelhető el, hogy egy kormány terület vagy lakosság nélkül működjön, ahogyan az sem, hogy egy nem önálló, tényleges hatalmat gyakorolni nem tudó kormány lépjen kapcsolatba más államokkal. Az államfogalom utolsó eleme valójában már működő államot feltételez, amely az első három fogalmi elemnek eleget tesz.

Érdekes módon Liberland éppen ennek a szempontnak tudna leginkább megfelelni. Jedlička rendkívül nagy hangsúlyt fektet ugyanis a diplomáciára. Folyamatosan részt vesz nemzetközi konferenciákon, hivatalos leveleket küld diplomatáknak, gratulációját fejezi ki kormányfők megválasztásakor vagy éppen részvétet nyilvánít, ha egy állami vezető elhunyt.⁵⁶ Liberland elviekben 73 országban rendelkezik külképviselettel is.⁵⁷ Ezek címe viszont számos esetben hibás vagy nincs is feltüntetve, továbbá hiányosak a külképviseelő adatai. Nem derül ki, hogy milyen feladatokat látnak el, és hogy milyen esetben veheti fel velük bárki a kapcsolatot.⁵⁸

Úgy gondolom, hogy az államfogalom negyedik eleme jelentős változáson ment keresztül az Egyezmény megkötésétől számított majdnem 90 év alatt. A mai globalizált világban, ahol bárkit el lehet érni virtuálisan, és repülővel egyszerűen lehet akár nagy távolságokat is megtenni, nem lehetetlen akár egy embernek egy egész mikronemzetet képviselnie a nemzetközi közösségben. Liberland számára tehát ebből a szempontból kedvezőek a körülmények: adott a lehetőség, hogy egyszerű, közvetlen módon építsen kapcsolatot a szó hétköznapi értelmében. Azonban nem tehetjük félre azt a kérdést, hogy adott esetben Jedlička a tényleges hatalmat gyakorló kormány vezetőjeként lép-e fel, azaz nemzetközi jogi értelemben véve tart-e kapcsolatot más államok képviselőivel. A kapcsolattartáshoz ugyanis szükség van a másik fél ilyen szándékára is. Az, hogy Liberland alapítója kinyilvánítja a szándékát (ti. pl. közös képet készít más országok diplomataival), nem jelenti azt, hogy az Egyezmény negyedik pontjának megfelelne,

⁵⁵ Hoffmann 2019. 109. Magyarország a mai napig Franciaországba és Monacoba együtt akkreditál nagykövetet és a francia nagykövet monacói érdekek képviseletét is ellátja hazánkban.

⁵⁶ Ld. pl. a II. Erzsébettel kapcsolatos részvétnyilvánítást. In Liberland honlapja. liberland.org/en/news/404-deepest-condolences-on-the-passing-of-her-majesty-queen-elizabeth-ii

⁵⁷ Ld. 47. lj.

⁵⁸ *Welcome to the Liberland Representative Office in Hungary*. In Liberland honlapja. hungary.liberland.org/en/. Magyarország esetében például a honlapon feltüntetett cím és a koordináták által meghatározott cím nem is egyezik meg

azaz, hogy más országok képviselői – kapcsolattartásuk keretében – Jedličkát államfőnek, államát pedig valódi államnak tekintenék.

1.4. Az államelismerés kérdései

Az Egyezmény 3. cikke szerint „*az állam politikai létezése független a többi állam elismerésétől*”. Az államelismerés hatálya tehát deklaratív, ugyanakkor olyan politikai eszköz, amely nélkül egy állam a gyakorlatban nem tud ténylegesen működni. Korunk globalizált világában egy állam működése elképzelhetetlen anélkül, hogy az, a kapcsolatfelvételre való képesség meglétén túl, ténylegesen ne lépjen kapcsolatba más államokkal és kezdeményezéseit ne kísérje érdemi reakció.

Liberlandot a mai napig több állam nem ismeri el *de jure*, sem *de facto* államként. *De jure* a teljes, végleges elismerést jelenti egy, az állam által kiállított, hivatalos okiratba foglalt elismerő nyilatkozat kibocsátása. *De facto* az elismerés ténye az államok gyakorlatából állapítható meg. *De jure* elismerés esetén egyértelmű az adott állam álláspontja, hiszen erről kifejezetten nyilatkozott. Az ilyen elismeréssel az államok óvatosak, mivel visszavonásra nincsen lehetőség. A *de facto* elismerés régóta létező államok közötti viszony jellemzője, noha előfordul újonnan létrejött államok között is. Tényleges, kifejezett elismerés hiányában ugyanakkor minden olyan magatartás elismerésnek számíthat, amely révén nyilvánvalóvá válik az, hogy egy állam államként kezeli a másikat. Mindebből következik, hogy az *ad hoc* kapcsolatfelvétel nem számít végleges államelismerésnek. Az ilyen esetekben mindössze arról van szó, hogy az adott állam egy konkrét vitás kérdés rendezése érdekében létesít kapcsolatot, de nem azzal az üzenettel, hogy partnerét államként kezeli.⁵⁹ Az államelismerés kérdésének vizsgálatában az irányadó szempont tehát a szándék jellege kell legyen. Az a nyilatkozat pedig, melyben Szerbia kijelentette, hogy Liberland „*nem a Szerb Köztársaság területén jött létre*” a fentiek értelmében nem számít tehát államelismerésnek.⁶⁰

Liberland államiségét a közeljövőben feltételezhetően egyetlen szuverén állam sem fogja – releváns érdekek hiányában – elismerni. Liberland (a többi mikronemzethez hasonlóan) ugyanis az elismerőnek semmit nem tud a kinyilatkoztatásért cserébe nyújtani. Figyelemmel arra, hogy a szuverén államok Liberland törekvéseit nyilvánvalóan komolytalannak is tartják,

⁵⁹ Lattmann 2019. 133

⁶⁰ A nyilatkozat szerbről fordított szövege: „*A hazai és külföldi médiában, valamint az interneten megjelent információkkal kapcsolatban, miszerint Cseh Vit Jedlička jobboldali képviselő 2015. április 13-án megalapította a "Liberland államot", a Külügyminisztérium közli, hogy a Szerb Köztársaság álláspontja az államhatárral kapcsolatban az, hogy az a Duna vízi út közepén húzódik, az 1945-ös jogi demarkációnak megfelelően, és hogy "az új állam" nem a Szerb Köztársaság területén jött létre. Azonban a Minisztérium szerint ez egy komolytalan eljárás, amelyet nem is igazán szabadna kommentálni.*” In Liberland Facebook oldala. bit.ly/3OJWMI1

ezért egy kinyilatkoztatás egy esetleges elismerő állam diplomáciai kapcsolataira semmiképpen nem vetne jó fényt. A másik ok, ami miatt a közeljövőben nem várható Liberland elismerése, az az a tény, hogy a tényleges működéshez az Egyezmény által meghatározott – bár nem túl szigorú – feltételeknek meg kellene valósulnia. Mint fentebb erre már utaltam, ahhoz, hogy a nemzetközi közösség érdemi partnerként tekintsen Liberlandra, először is arra lenne szükség, hogy Horvátország – noha Gornja Siga földrajzilag Horvátország területébe ágyazódott – ne akadályozza meg a „lakosság” területre történő költözését. Az államfogalom területi és lakossági kritériuma csak így teljesülhetne.

Összegezve tehát, Liberland jelenleg nem tesz eleget az Egyezmény államfogalmának. A jövőben azonban ez bekövetkezhet, ha az egyetlen akadály – Horvátország területvédő magatartása – elhárul Gornja Siga beépítése elől. Ezután megkezdődhetne a ténylegesen működő, alapvető állami funkciókat ellátó mikronemzet más államok általi elismerésének folyamata. Ez azonban nyilvánvalóan erősen politikai kérdés, teljesülése sok tényezőtől függhet. Nem hagyható figyelmen kívül ugyanakkor, hogy a média által is generált lelkesedés alábbhagyhat, és kiderülhet, hogy valójában nincsen olyan érdeklődő, aki ténylegesen Gornja Sigába költözne, vagy éppen az, hogy a Jedlička által megtervezett államberendezkedés nem működik stb. Az utóbb felsoroltak azonban már nem jogi szempontok.

1.5. Liberland „jogszabálytervezetei”

Liberland hivatalos honlapján három jogszabály „tervezett szövege” is olvasható:⁶¹ egy alkotmány, egy cégjogi törvény, és egy átmeneti kormányról szóló tervezet. A *GitHub* nevű *data library* szolgáltatást nyújtó platformon további szövegeket találunk.⁶² Az ideiglenes (*interim*) kategóriában lévő szövegeket a Kabinet (*Cabinet*) már elfogadta, ezért ezek csak olvashatóak. A tervezet (*draft*) kategória alatt található szövegek azonban Google Dokumentumok formájában megnyithatóak, ami egyúttal azt is jelenti, hogy ezeket bárki korrektúrázhatja vagy megjegyzést fűzhet hozzájuk. E fejezet írásakor a *draft*-kategóriában üzletfejlesztési, állampolgársági, szerződési jogi, büntetőjogi, eljárásjogi, bírósági szervezetrendszerrel kapcsolatos, ingatlanjogi, tengerjogi, rendőrségi, eljárásjogi és népszavazási tárgyú szövegeket találunk. A dolgozat fő témája, az államiság kérdése szempontjából a fókuszba az alkotmánytervezet szövegét állítom és a továbbiakban csak ennek a dokumentumnak a jellemzőit ismertetem.⁶³

⁶¹ *Laws of Liberland*. In Liberland honlapja. liberland.org/en/laws

⁶² *Liberland Laws*. In GitHub honlapja. github.com/liberland/laws

⁶³ *The Constitution of the Free Republic of Liberland*. In Liberland honlapja. liberland.org/en/constitution

Az alkotmánytervezet (5873 szó) a magyar Alaptörvényénél (5247 szó) is hosszabb.⁶⁴ Négy fejezetből áll, az alapelvekből, a politikai intézményekről szóló részből, az alapjogi katalógusból (*Bill of Rights*)⁶⁵ és a záró rendelkezésekből. Mivel az alkotmányos berendezkedés vizsgálatának keretein a harmadik, az alapjogokról szóló rész túlmutatna, ezért a továbbiakban ennek bemutatására nem térek ki.

A preambulum kellően emelkedett hangvételű, s mind gondolatmenetében, mind szerkezetében épít az Egyesült Államok alkotmányának preambulumára. Az alkotmányszövegek szellemétől ugyanakkor idegen felütést is tartalmaz: „*Mivel ismerjük azoknak a kormányoknak a hosszú és szégyenletes listáját, amelyek a szuverén egyének jogait megsértik [...]*”⁶⁶ A mondat talán Jedlička személyes sértettségére is utal, mint „államalapító” motivációra.

Az első fejezet az alapelvekről szól és három cikkre tagolódik: az alapvető rendelkezésekre, és két közigazgatással kapcsolatos részre. A második fejezet a politikai intézményekről szól, három cikke a három hatalmi ágat szabályozza, melyeket, az Egyesült Államok alkotmányához hasonlóan, mereven elválaszt egymástól.

A második fejezet első része (*The Legislative Power*) a törvényhozó hatalomról szól (4. ábra), melyet, az állampolgárokkal együttműködve, két testület gyakorol. A két testület a Tanácsból (*Council*) és a Közgyűlésből (*Assembly*) áll. Közös megnevezésük nincsen, a két szerv teljesen független egymástól, így összefoglaló néven országgyűlésről, parlamentről stb. nem beszélhetünk. A Közgyűlést 20 képviselő alkotja, feladatukat díjazás nélkül látják el, de költségtérítést kapnak. Megjelenik a hatalmi ágak szétválasztása, tudniillik képviselő nem lehet a végrehajtó vagy a bírói hatalmi ág tagja. Egy személy összesen (tehát nem folyamatosan) 12 évig töltheti be a tisztséget. A képviselőket hatévente választják az állampolgárok. A Tanács tagja Liberland Alapjának (*Fund*) részvényeivel rendelkező személy lehet (az alkotmánytervezet nem tartalmaz az Alappal kapcsolatos semmilyen további rendelkezést). A Tanács maga alakítja ki szavazási rendjét, a Közgyűléstől függetlenül és folyamatosan ülésezik.

A törvényalkotási folyamatot csak a Kabinet kezdeményezheti, évente egyszer, április 13-án. A következő év e dátumáig a Közgyűlésnek és a Tanácsnak minden törvényjavaslatot meg kell tárgyalnia. Minden javaslat csak egy tárgykörre vonatkozhat, „salátatörvények”

⁶⁴ *Constitution Rankings*. In Comparative Constitutions Project honlapja. bit.ly/3AR8Po7

⁶⁵ A tervezett szöveg a következő alapjogi csoportokat tartalmazza: Polgári jogok, Szólásszabadság, Tulajdonjogok, Adatvédelmi jogok, A tisztességes eljáráshoz való jog, Fizikai szabadságjogok, Egyenlőségi jogok, Önvédelmi jogok, A veszélyeztetett személyek érdekei

⁶⁶ Az eredeti angol nyelvű szöveg: „*Being aware of a long and shameful list of governments' trespasses to the Rights of the sovereign Individuals [...]*”

benyújtására tehát nincsen mód. Minden javaslatban meg kell jelölni melyik tárgykörre vonatkozik, és azt is, hogy előreláthatólag hogyan érintené az éves költségvetést. A törvényjavaslatokat (*Bill*) öt tárgykörre oszthatjuk, melyeket a szöveg taxatívén felsorol. Az első kategória a rendes törvényjavaslat, amely bármely olyan kérdésre vonatkozik, amely nem tartozik más típusú törvényjavaslatok közé. Ennek elfogadása csak kétharmados többséggel lehetséges, alapértelmezett tehát a minősített többség. A második kategória az alkotmánymódosítás, melynek elfogadása a Közgyűlés háromnegyedének egyetértésével lehetséges. A harmadik kategóriát a földtörvényjavaslatok alkotják, ezek tárgya a földtulajdon után fizetett díjakkal kapcsolatos.⁶⁷ Elfogadásuk a Közgyűlés teljes létszámának háromnegyedes többségével lehetséges. A törvényjavaslatok negyedik kategóriája nemzetközi egyezményekkel kapcsolatos, tárgyük a Kancellár által aláírt nemzetközi szerződés ratifikálásával kapcsolatos javaslat. Itt is szükséges a kétharmados többség. Az ötödik, egyben utolsó kategória, a költségvetési törvényjavaslat. Ez az egyetlen tárgykör, amely esetében elegendő az egyszerű többséggel történő elfogadás, de a többség itt a képviselői összlétszámot jelenti, nem elegendő a jelenlévők többsége.

A Közgyűlés által elfogadott javaslatokat a Tanács tárgyalja. Ha a Tanács nem szavaz meg egy törvényjavaslatot, akkor azt elvetettnek kell tekinteni. Ha viszont megszavazza, akkor azt a Legfelsőbb Bíróságnak jóvá kell hagynia. Ezt követi a népszavazás. A közvetlen demokrácia érdekes megjelenése, hogy a törvényjavaslatokat népszavazás keretében megvívóztatják az állampolgárok. A rendes és az egyezményekkel kapcsolatos törvényjavaslatokat, valamint a költségvetési törvényről szóló népszavazást a választásra jogosultak legalább 5%-a kezdeményezheti a Legfelsőbb Bíróság jóváhagyását követő 60 napon belül. A résztvevő állampolgárok egyszerű többséggel fogadják el a törvényjavaslatot. Az alkotmánymódosítást és a földtörvénnyel kapcsolatos törvényjavaslatot viszont kötelező népszavazásra bocsátani. A határidő szintén 60 napos, azonban itt nem elegendő az egyszerű többség, az összes szavazó állampolgár kétharmados többsége szükséges. Ha az állampolgárok nem fogadják el a törvényjavaslatot, akkor azt vagy az ahhoz lényegesen hasonló megfogalmazott ideig nem lehet benyújtani a Közgyűlésnek. A törvényjavaslat (*Bill*) tehát vagy 60 nap elteltét követően lesz törvény (*Act*), amennyiben népszavazást nem kezdeményeztek, vagy kötelező népszavazás esetén akkor, ha a népszavazáson résztvevők kétharmada egyetért.

⁶⁷ A szöveg feltehetőleg tudatosan nem adónak nevezi a fizetendő díjat, hiszen Liberland egyik vonzó tulajdonsága leendő állampolgárai számára az önkéntes adófizetés lehetősége. Mivel azonban az állampolgár semmilyen konkrét szolgáltatást nem kap cserébe, illetéknek aligha nevezhetjük.

A végrehajtó hatalmat (*The Executive Power*) a Kabinet gyakorolja, a Kancellár vezetésével, akit a Közgyűlés választ egyszerű többséggel. A Kancellár tehát a kormányfő. Ha megválasztása a választásokat követő 30 napon belül nem történik meg, akkor 60 napon belül új választásokat kell tartani. A Kabinetet a Kancellár alakítja ki. Megjelenik a közjogi felelősségre vonás intézménye, amit egyszerű többség gyakorolhat, amennyiben jelöltet tudnak állítani a Kancellár utódjául. A Kabinet a Kancelláron kívül öt miniszterből, miniszterhelyettesekből és a Kancellár által meghívott további tagokból áll. A Kabinet tagjait díjazás illeti meg, de a másik két hatalmi ágak nem lehetnek tagjai. Ha a Kancellár tisztsége megszűnik, akkor automatikusan megszűnik a Kabinet többi tagjának tisztsége is. A kancellár akadályoztatását a Kabinet összes tagjának egyszerű többséggel történő kérésére a Legfelsőbb Bíróság állapítja meg, ezesetben a kabinet többi tagja egyszerű többséggel alkancellárt választ. A Kabinet feladatai taxatív fel vannak sorolva, ahogyan az öt minisztériumot is az alkotmánytervezet tartalmazza (Igazságügyi, Belügy-, Védelmi, Külügy- és Pénzügyminisztérium). A végrehajtó hatalmi ág részeként, de a Kabinetnek nem tagjaként nevez meg a szöveg további három közhivatalt, a Legfőbb Ügyészt (*Chief Attorney*), a Főügyészt (*Chief Public Prosecutor*) és a Főbiztost (*Chief Commissioner*).

A továbbiakban a harmadik, igazságszolgáltatási hatalmi ággal (*The Judicial Power*) kapcsolatos rendelkezéseket ismertetem. A szövegterv alapján Liberlandnak három bírósága lenne, Polgári Bíróság (*Civil Court*), Büntetőbíróság (*Criminal Court*) és a Legfelsőbb Bíróság (*Supreme Court*). Az igazságszolgáltatással kapcsolatos garanciák is megjelennek, mind a bírók jogállásával kapcsolatban (pl. bírói függetlenség, a bírák javadalmazása nem csökkenthető stb.), mind az eljárásokkal kapcsolatban.

A *Legfelsőbb Bíróság* egy Főbíróból és négy bíróból áll. A tagság élethossziglan szól, a hely megüresedése esetén a Kancellár nevezi ki a Polgári vagy a Büntetőbíróság egy hivatalban lévő, vagy korábbi bíróját. A Főbírói pozícióra a Kancellár a Legfelsőbb Bíróság legidősebb tagját nevezi ki üresedés esetén. A választásra jogosultak legalább 10 százalékanak kezdeményezésére tarott népszavazáson, kétharmados többséggel, a Bíróság bármelyik tagját el lehet mozdítani. A bíróság mindig teljes ülésként jár el, és egyszerű többséggel dönt. Megjelenik a precedensrendszer is, a Legfelsőbb Bíróság döntései kötik a feleket, a Polgári és a Büntetőbíróságot is. A bírácoknak kötelező bejelenteni az elfoglaltságot, ebben az esetben, az ügy erejéig, a Polgári vagy a Büntetőbíróság legidősebb bírójára veszi át a tisztséget. A Legfelsőbb Bíróság tárgyalja másodfokon a polgári bírósági és a büntetőbírósági eljárás után a jogkérdés, a lényeges eljárási szabálytalanság vagy a büntetés súlyossága miatt benyújtott fellebbezéseket. A Legfelsőbb Bíróság a két törvényhozási kamara által elfogadott

törvényjavaslat alkotmányosságát 90 napon belül megvizsgálja. A döntés során meghallgathatja a Kabinet, illetve bármely, legalább harminc polgárból álló egyesület álláspontját. A Legfelsőbb Bíróság bármely, általa korábban alkotmányosnak nyilvánított törvény alkotmányellenességét megállapíthatja, ha az a Legfelsőbb Bíróság elé kerül valamely előtte, másodfokon lefolytatott ügyben. A Legfelsőbb Bíróság további feladata a nemzetközi szerződések alkotmányosságának előzetes vizsgálata. A népszavazások felülvizsgálatára is hatásköre van, amelyet a közgyűlési képviselők egynegyedének vagy a választójoggal rendelkezők 3 százalékának kezdeményezésére gyakorol.

A *Polgári Bíróság* rendelkezik hatáskörrel Liberland joghatósága alatt kötött szerződésekkel és polgári jogi sérelmekkel kapcsolatos valamennyi jogvita, valamint a Liberland állampolgárai és a közigazgatás bármely szerve közötti valamennyi jogvita, a közigazgatási szervek közötti valamennyi jogvita elbírálására is. Kis pertárgyértékű ügyekben egyesbíró, minden más ügyben háromtagú tanács jár el, amely egyszerű többséggel dönt.

A *Büntetőbíróság* előtt a bűncselekmény sértettjének joga van magánvádas eljárást indítani személyesen vagy az általa meghatalmazott védő útján. A védő lehet jogi vagy természetes személy, akit a sértett kifejezetten megbízott. Lehetőség van a magánvádas eljárás védő általi megindítására, végrendeleti kérés alapján. A sértett kérésére az ügyészség köteles megindítani az eljárást és átvenni a vádlói szerepet. Főszabály szerint tehát a sértett a vádló. Amennyiben egy bűncselekménynek nincs olyan sértettje, aki képes lenne magánvádat emelni, az Ügyészség jogosult Liberland polgárai nevében közvádat emelni. Ha a közigazgatás valamely tagja vagy megbízottja hivatali feladatai ellátása során bűncselekményt követ el, és ésszerű időn belül nem indult közvádas eljárás, a legalább harminc állampolgárból álló bármely egyesület magánvádas eljárást indíthat. Minden büntetőeljárásban részt vesz 12 esküdt (véletlenszerűen kiválasztott liberlandi állampolgárok) és egy bíró. Az esküdtszék a bíró irányítása mellett megállapítja a tényállást és a törvénynek megfelelően ítéletet hoz. Döntését legalább tizenegy szavazattal hozza meg. Az esküdtszék által elítélt vádlottakat a bíró a törvényben előírt módon ítéli el.

Az alkotmánytervezet kapcsán szükséges szólnom az *Átmeneti Rendelkezésekről*.⁶⁸ Liberlandnak az első választásokat megelőzően Ideiglenes Kormánya és elnöke (jelenleg maga az alapító, Vít Jedlička) van, amely szervek az első Közgyűlés eskütételéig minden hatalmat gyakorolnak és a „jogszabályokat” ők alkotják. Minden „jogszabály” és egyéb kormányzati döntés hatályban marad az első választásokat követően is, amennyiben az nem ütközik a később megszavazott „alkotmányba”. Az eskütételt követően a Kormány feloszlik. Az első választások

⁶⁸ *The Articles of the Provisional Government of the Free Republic of Liberland*. In Liberland honlapja. liberland.org/en/basic-laws

időpontjának kitűzésében a Kormány szabad kezet kap. A Kormány tagjait az elnök nevezi ki és menti fel, ezekről egyedül dönt.

Összességében elmondhatjuk, hogy a tervezett alkotmány számos rendhagyó megoldást tartalmaz. Azonban, ha figyelembe vesszük a terület nagyságát, amelyen Liberland legjobb esetben is ténylegesen létrejöhet, akkor lényegesen egyszerűbb elképzelni például a közvetlen demokrácia fentebb bemutatott működését. Az alkotmánytervezetben megjelenő kötelező megerősítő népszavazás a svájci „félíg közvetlen” demokráciát veszi alapul. Liberland területe Monacónál (2,02 km²) alig háromszor nagyobb, tehát ami a lényegesen nagyobb Svájcban működik az Liberlandban is működhet. A kis terület és az oda költözőket összetartó libertariánus ideológia lehetővé teszi a közügyekben való aktív részvételt és kialakíthat olyan politikai kultúrát, amelyben hatékony az állam és az állampolgárok közötti párbeszéd. Kirajzolódik egy olyan „társadalmi vita” koncepció is, amely szerint az állam a jogszabályok tervezeteit közvetlenül véleményezteti az állampolgáraival. Nemcsak liberlandi „állampolgár”, hanem bárki véleményezhet, még azelőtt, hogy Liberland ténylegesen létező állam lenne (ld. fent).

Azonban nem mehetünk el szótlánul azon kérdés mellett, hogy ki alkotta meg ezt a szöveget és milyen felhatalmazás alapján. Liberland elnökét két fő „állampolgár” egybehangzó szavazata alapján választották meg, az ország zászlójának kitűzését követően. De vajon kellő felhatalmazást jelenthet két ember egybehangzó véleménye arra nézve, hogy egy harmadik ember olyan szabályokat alkosson előzetesen, amelyek majd egy nagy létszámú közösség életét fogják meghatározni? Az Átmeneti Rendelkezések szerint az alkotmánytervezetet az elnök alkotta meg, akit az Előkészítő Bizottság (*Preparatory Committee*) (lényegében felesége és barátja) választott meg. A kérdésre az alkotmányjogi válasz attól függ, hogy jogi normának tekinthetjük-e Liberland alkotmánytervezetét és az annak hatálybalépését megelőzően alkalmazandó Átmeneti Rendelkezéseket, és végső soron attól, hogy ki juttatja érvényre Liberland szuverenitását és kinek a nevében. Jogi norma az „*állam által alkotott magatartási szabály, amely az állam által végrehajtható és kikényszeríthető*”.⁶⁹ Jogi normának a fogalom alapján nem nevezhetjük a szövegtervezeteket, hiszen államról (még) nem beszélhetünk Liberland esetében, így nem is bocsáthat ki jogszabályt senki annak nevében. Kérdés továbbá az is, hogy lehetséges-e egy személyben, mesterséges úton létrehozni egy államot, anélkül, hogy az alapítónak arra társadalmi felhatalmazása lenne. Liberland egyedi eset, más állam

⁶⁹ Sulyok & Tribl 2019. 113

példáján keresztül nem lehetséges alkotmánya létrejöttének folyamatát vizsgálni.⁷⁰ Véleményem szerint, a szöveg megfogalmazására való felhatalmazás hagyományos jogi keretben nem értelmezhető, mert nincsen egy szuverén hatalom, aki vagy amely felhatalmazást kapna jogi normák, így az alkotmány és az azt megelőző Átmeneti Rendelkezések létrehozására. A két fő, aki az elnököt megválasztotta, állampolgárnak állam hiányában nem számít, de még a terület lakosságának sem nevezhetjük őket. Így Liberland államként való megalakulása esetén előbb kellene az ott állandó jelleggel lakó embereknek átruháznia a hatalmat az átmeneti elnökre – ideiglenesen. Az elnök ennek a hatalomnak a birtokában bocsáthatná ki az alkotmányt a nép nevében. Ez esetben viszont oktrojált alkotmányról beszélünk, ami nem feltétlen tükrözi a nép akaratát és nem felelne meg a népszuverenitási láncolat követelményének. Kezdetben tehát az elnök hatalmának arra kellene kiterjednie, hogy a népképviselői szervet összehívja és előterjessze az alkotmány tervezett szövegét, amelyet a népképviselő elfogad, ha azzal egyetért.

1.6. Liberland állam- és kormányformája

Az államforma fogalma arra ad választ, hogy honnan ered az államfői hatalom, és hogy milyen az adott állam politikai berendezkedése. A legtöbb mikronemzetet az alapítója „monarchaként” hozta létre, népképviselői elemek nélkül. Ennek az oka az lehet, hogy hatalmat gyakorolni legkönnyebben egy kis közösség felett autokratikus módon lehet, továbbá az, hogy az „alapítók” tisztában voltak azzal is, hogy az önálló kormány létrehozásának (ld. a montevideói államfogalomnál) nem feltétele a kormányzat demokratikussága. Liberland az államfői hatalom kérdésének ügyében eltér a többi mikronemzettől: „*constitutional republic with elements of direct democracy*”⁷¹, azaz alkotmányos köztársaság a közvetlen demokrácia elemeivel, Vít Jedlička egy prezidenciális kormányzati rendszer államfője. Az „alkotmány” hatálybalépését követően azonban már parlamentáris köztársasággá válna, kancellárdemokrácia mellett. Tehát lényegében egyik kormányformából a másikba lépne át az állampolgárok által megválasztott első Közgyűlés alkotmányozó döntésének megfelelően. Liberland tehát – feltéve, hogy a vizsgálat kedvéért államnak tekintjük – a jelen prezidenciális köztársaságból parlamentáris köztársasággá alakulna.

⁷⁰ Az első pillanattól kezdve még az Egyesült Államok sem volt demokrácia, hiszen a létrejövő állam területén egykor a szuverén spanyol, angol és francia uralkodó hatalma alá tartozó telepések éltek, azaz később a már ott élő lakosság függetlenedése nyomán jött létre állam.

A gyarmatosítás során elfoglalt szigetek felett is az adott gyarmatosító birodalom gyakorolt hatalmat és gyakorol sok esetben ma is (pl. brit és francia tengerentúli területek).

⁷¹ Ld. 40. lj.

Liberland státuszát az eddigi elemzés az alkotmányjog és az államiság hagyományos módjai szerint – a fizikai térben maradva – vizsgálta, azonban egy másik irányt is indokolt górcső alá venni. Liberland koncepciója a kezdetek óta erőteljesen technológia-központú, amely nézőpont nem idegen a libertarianizmus eszméjétől, ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy hivatalos pénzneme egy *blockchain* alapú technológiára épülő *kripto valuta*. Az államfogalom metaverzumokra alkalmazhatóságának ötletét a bevezetőben említett bejelentés adta, azaz, hogy Liberland a valós tér mellett, mintegy digitális másolatként is létre fog jönni.⁷²

2. Állammá válhat-e Liberland a metaverzumban?

2.1. A metaverzumokról

A metaverzum kifejezés *Neal Stephenson Snow Crash* (1992) című regényéből származik.⁷³ Bár a regény konkrét definíciót nem tartalmaz, de bemutat egy olyan virtuális világot, amelyben egyszerre 15 millió ember által irányított virtuális karakter (avatár) tartózkodik a Földnél több, mint két és félszer nagyobb területen. Megjegyzendő, hogy a regény megjelenésének évében az internet-felhasználók létszáma kevesebb, mint 15 millió volt.⁷⁴

A metaverzumnak nincs általánosan elfogadott fogalma, annak ellenére, hogy a témával az utóbbi időben számos technológiai nagyvállalat foglalkozott.⁷⁵ A hivatalos kommunikációjukban a fogalmat jellemzően annak megfelelően alakítják, hogy az minél inkább megfeleljen a már üzemképes vagy még fejlesztés alatt álló termékeiknek. Ezt a fogalomhasználati gyakorlatot figyelembevéve, azaz a különböző termékek közös jellemzőire utalva, a metaverzum fogalmát a következőképpen határozhatjuk meg: 3D-s virtuális világok hálózata, amely társadalmi kapcsolatokra összpontosít és gyakran az internet hipotetikus változataként, egyetlen, univerzális virtuális világgént valósul meg, többnyire a *virtuális valóságon (VR)* és a *kiterjesztett valóságon (AR)* keresztül.⁷⁶

A metaverzumban virtuálisan bármi megtehető, a lehetőségeknek csak a képzelet szab határt. Elméletben olyan alapvető létfunkciók szimulálása is lehetséges, mint például az evés-ivás, alvás stb., azonban a metaverzum felhasználóit a rendszer használatára leginkább az

⁷² Ld. 11. lj.

⁷³ Magyar nyelven lásd: Stephenson, N. (2006). *Snow Crash*. Budapest: Metropolis Media.

⁷⁴ Ball 2022. 4

⁷⁵ A metaverzum szinonimájaként használatos a platform szó is. A szó szorosabb értelmében olyan programot vagy programcsomagot jelent, amely a számítógép működését és más programok futtatását vezérli (pl. operációs rendszer). Tágabb értelemben azonban széles körben használják a kifejezést a közösségi oldalakra, a videómegosztókra és a metaverzumokra is mint különböző félé tartalmak elérését lehetővé tevő webes szolgáltatásokra.

⁷⁶ Uo. 42

izgalmas, a szórakoztató vagy akár a profitot termelő tevékenységek folytatása szokta motiválni. A jelenleg elérhető és széles körben leginkább használt funkciók: videójátékok játszása; önkifejezés *avatarok*⁷⁷ keresztül; kapcsolattartás barátokkal, ismerősökkel; virtuális meetingekben részvétel; ingatlantulajdon adásvétele; virtuális koncerteken való részvétel; virtuális javakkal, NFT-kkel kereskedés⁷⁸ és virtuális munkavégzés.⁷⁹

A felsorolt lehetőségek közül jogi szempontból az ingatlantulajdon kérdése a legérdekesebb. Több metaverzum is lehetővé teszi virtuális „földterület” vásárlását, abból a célból, hogy azon a felhasználók építkezessenek. A legnépszerűbb ilyen platform a *Decentraland*, ahol a parcellák árai egyre magasabbak, kezdetben az indulóár 20 dollár volt, amely mára 3500 dollárra emelkedett. A virtuális világ központjában, a sétálóutcán rekordösszegű 2,49 millió euróért kelt el egy 116 parcella méretű terület.⁸⁰ Az „ingatlanok” ára, akárcsak a valóságban, elhelyezkedésüktől is függ. Néhányan már azzal a céllal vásároltak virtuális földterületet, hogy ügyvédi irodát nyissanak.⁸¹ *Barbados* volt az első állam, amely szerződést írt alá arról, hogy a *Decentraland* metaverzumban nagykövetséget fog nyitni.⁸² Tervezői szerint a metaverzum a valóságos élethez számos ponton kapcsolódna. Az Egyesült Arab Emírátsok például virtuális munkalehetőségeket tervez teremteni a metaverzumban úgy, hogy a gyorséttermek a metaverzumban veszik fel a rendeléseket.⁸³ Ez a példa is jól mutatja, hogy a metaverzum nem feltétlenül lenne a fizikai valóság alternatívája, azt több szempontból inkább csak kiegészítené.

A szakirodalom leginkább egyes számban használja a metaverzum szót, és egy mindent behálózó, univerzális virtuális világot ért alatta. Az univerzális jelző azonban jelenleg túlzónak mondható, mivel a piacon csak önálló fejlesztésű, különálló metaverzumok érhetőek el, amelyek egymással nem állnak kapcsolatban, a megszerzett virtuális javak nem vihetők át egyik rendszerből a másikba, ahogy a felhasználók *avatarja* sem exportálható-importálható.⁸⁴ Úgy tűnik, hogy a sokféleség a jövőben is fennáll majd, hiszen minden vállalat saját elképzelése szerint alakítja a saját metaverzumát, és minél több profit megszerzésére törekszik. Egy piacot teljesen uraló metaverzum létrejöttének a feltétele az lenne, hogy valamely szolgáltatás olyan

⁷⁷ avatar: a felhasználók „virtuális személyazonossága”, az őket reprezentáló virtuális karakter, kép, ikon stb.

⁷⁸ NFT (nem helyettesíthető token): egy olyan kézzel nem fogható, teljes mértékben egyedi digitális termék, amely (legtöbbször kizárólagos) jogot biztosít egy művelet elvégzéséhez.

⁷⁹ *What Can You Do in the Metaverse?*, 2022

⁸⁰ Bourke & Hymers 2022

⁸¹ Murray 2022

⁸² Wyss 2021

⁸³ Bourke & Hymers 2022

⁸⁴ A jelenleg a legnépszerűbb metaverzumok: *Horizon Worlds*, *Decentraland*, *The Sandbox*, *Roblox*. Érdekes, egyelőre terv fázisban lévő kezdeményezés a *LEGO* és az *Epic Games* videojáték-áruház partnersége, amely kifejezetten gyermekek számára készült metaverzum fejlesztésében állapodott meg (Webster, 2022).

népszerűvé váljon, hogy a vetélytársakat teljes mértékben ellehetetlenítse, hasonlóan például ahhoz, ahogyan a *Google* vált egyeduralkodóvá a keresőmotor-piacon.⁸⁵

Fontos megjegyezni, hogy a jelenleg elérhető metaverzumok nem annyira szofisztikáltak és fejlettek, mint amennyire a marketinges hívószavak alapján a potenciális felhasználók ezt elvárnák. A grafika nem eléggé élethű, nagy területek „benépesíthetetlenek”, a virtuális tér elemei és az *avatarok* mozgása valószerűtlen. Ennek háttérében egyrészt az áll, hogy bár az egyes platformok számos funkcióval rendelkeznek, a fennálló kérdésekre és problémákra nem tudnak forradalmi megoldást és teljeskörű válaszokat adni, így nem tudnak kellő számú érdeklődőt megszólítani. Fogalmilag a metaverzum ugyan nem feltétlenül jelenti virtuális vagy kiterjesztett valóság alapú környezet alkalmazását, igazán immerzív⁸⁶ azonban csak ezeken keresztül tud lenni. Jelenleg, véleményem szerint, a metaverzumok keresik a helyüket az online platformok között, és a fejlesztők jelenleg nem körvonalozták egyértelműen, hogy mi az, amit egy metaverzum nyújtani tud, és egy másik, hagyományos online platform nem. Másrészt, a technológiai fejlettség is hiányzik, azaz egy viselhető virtuális valóság-/kiterjesztett valóság eszköz vagy nem nyújt elég számítási kapacitást, vagy az átlag felhasználó számára túl drága. A metaverzumok kínálta virtuális világ tehát (egyelőre még) kiaknázatlan, a köztudatba történő „berobbanása” még várat magára.

2.2. Liberland metaverzuma

A tervek szerint a fizikai térben létező Liberland létrejöttével párhuzamosan a *Mytaverse* platformon fog megvalósulni egy metaverzum, mely a valós Liberlandot képezi le. Valószínűsíthető, hogy a virtuálisan épített Liberland csak a valós állam „B terve”, de értékelhető akár Jedlička hatékony marketingfogásaként is. A tervek elkészítésével megbízott londoni építésziroda főépítésze, *Patrik Schumacher* szerint a metaverzumok ideális teret jelentenek majd a libertarianizmus eszméinek virágzásához, mivel a politikai irányzat fő céljai közé tartozik a decentralizáció és az autonómia. „*Számos IT-, kripto- és tech-vállalkozó vesz részt élénken a metaverzumban. Túlságosan korlátozónak találják a való világot*” – nyilatkozta. *Liberland metaverzum-látványtervei* futurisztikusak, az eredeti koncepció szerint egy városházának, közösen használható munkaterületeknek, üzleteknek, cégek központjának és

⁸⁵ *Worldwide desktop market share of leading search engines, 2022*

⁸⁶ Immerzív technológiáknak nevezzük a virtuális valóság (VR) és a kiterjesztett valóság (AR) technológiákat. Attól lesznek immerzívek, hogy a valóságot összemossák a virtuális világgal. A VR azáltal, hogy a valósra hasonlító világot szimulál, az AR pedig attól, hogy a saját szemünkkel érzékelt, valós világra vetít rá információkat. A VR jellemzően egy fejre tehető sisakon keresztül, az AR pedig egy félig átlátszó szemüvegen keresztül valósul meg (*An Introduction to Immersive Technologies, 2020*)

NFT-galériáknak ad majd helyet (5. ábra).⁸⁷ A látványtervek egyben a fizikai valóságban megvalósítani kívánt Liberland tervei is. Jelenleg a metaverzum, mint ezt a bevezetőben említettem, tesztelési fázisban van, funkciói korlátozottak, csak konferenciahívások és virtuális meetingek lebonyolítására alkalmas. A teljes tér fejlesztése még várat magára, jelenleg egy virtuális épület két emelete járható be, időpontfoglalás alapján, 15 perces időkapukban.⁸⁸

Liberland után egy ténylegesen szuverén, nemzetközileg elismert állam, *Tuvalu* is bejelentette a metaverzumba költözésének tervét – szintén alternatív megoldásként. Tuvalut a tengerszint emelkedése nagymértékben veszélyezteti, a fővárosa 40%-a dagály idején víz alá kerül, és az előrejelzések szerint, a század végére a víz teljesen ellepi majd az alig több, mint tízezer lakosú államot. A tuvalui tervek szerint a metaverzumban virtuálisan leképezik az állam teljes területét, megőrizve így a kulturális értékeket és az állam szuverenitását.⁸⁹ Liberland törekvése tehát nem egyedülálló a világon.

2.3. Lehet-e egy metaverzum állam?⁹⁰

A címben szereplő kérdés megválaszolásához kiindulásképpen arról kell szólnom, hogy miért szükséges annak vizsgálata, hogy egy metaverzum, mint például Liberland metaverzuma, államnak tekinthető-e.

Az utóbbi egy–másfél évben több techóriás jelentette be, hogy saját metaverzumot fejleszt. A hullámot a *Facebook* indította el, és szándéka komolyságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy nevét is megváltoztatta, 2021 októberében *Meta Platformsra* módosította.⁹¹ Eddig összesen 1000 milliárd amerikai dollárt költött a *Horizon Worlds* metaverzum fejlesztésére, és ez, még a technológia világában is, hatalmas összegnek számít.⁹² A pénzköltés mértéke negatív hatást gyakorolt a részvények árfolyamára, a metaverzumba fektetést sokan *Mark Zuckerberg* elhibázott döntésének vélik. Azonban – a jelenlegi nehézségek ellenére – minden jel arra mutat, hogy a jövőben a metaverzum meghatározó szolgáltatás lesz és felválthatja a hagyományos közösségi oldalakat, hiszen azok, mostani formájukban, egyre kevésbé népszerűek.⁹³ A jövőt tehát a *Meta Platforms* egyértelműen a metaverzumban látja.

A techóriások számos államét meghaladó gazdasági befolyással bírnak. A fejlett országok állampolgárainak túlnyomó többsége – hogy a metaverzum-versenybe szállt cégek közül a

⁸⁷ Palumbo 2022

⁸⁸ Sharp 2022

⁸⁹ Foth & Kelly 2022

⁹⁰ A kérdés vizsgálatának ötlete Pongó Tamástól ered (Pongó 2020)

⁹¹ Rodriguez 2021

⁹² Összehasonlításképpen, a *Sony* évente 5 milliárd dollárt, az *Apple* pedig öt év alatt 3,4 milliárd dollárt költ kutatás-fejlesztésre (Mann 2022).

⁹³ Keeley 2022

legfontosabbakat említsük – használja a Facebookot, a Google-t, a Microsoft Windows-t. A Facebook felhasználóinak száma nagyobb, mint a világ legnépesebb országa, Kína lakosságának a száma.⁹⁴ Piaci kapitalizációban (*market capitalization*) mért gazdasági ereje pedig nagyobb, mint a világ legtöbb országának GDP-je. Hasonló mértékű a *Microsoft* és az *Apple* ereje is.⁹⁵ Az pedig kulcsfontosságú szempont, hogy ezek a cégek államként kezdenek viselkedni. Erre kitűnő példa a 2021 januárjában, Washington DC-ben történt „capitoliumi ostrom”, amikor a sajtójelentések szerint *Donald Trump*, akkori amerikai elnök „szimpatizánsai” az Egyesült Államok Kongresszusát támadták meg. Trump teljes „virtuális személyiségét” – az ostromlót elűző bejegyzése miatt – a techóriások letiltották platformjaikról.⁹⁶ Felfüggesztették a *Facebook* és *Twitter* fiókját, a *Parler*hez való hozzáférést pedig – a *Twitter* alternatíváját, amelyet az ostromlók használtak – a *Google*, az *Amazon* és az *Apple* közös erővel lehetetlenítették el. Nagy pénzügyi szolgáltató alkalmazások, mint például a *PayPal*, leállították a Trump-kampány számára történő kifizetések feldolgozását. A vállalatok gyors reakciója ellentétben áll az Egyesült Államok állami hatalmának gyenge reakciójával: a Kongresszus még mindig nem marasztalta el Trumpot az ostromban játszott szerepe miatt. A Képviselőház felelősségre vonást ellátó bizottság létrehozására irányuló erőfeszítései, a republikánus többségű Szenátus ellenállása miatt kudarcba fulladtak, és a Trump ellen indított *impeachment* eljárás is felmentéssel végződött.

Továbbá, azon túl, hogy a technológiai óriásvállalatok a globális ügyek fontos szereplőivé kezdenek válni, az állami ügyek befolyásoló erőivé is válnak. Aggályra ad okot, hogy az állammal szemben hatalmi tényezővé válnak, annak ellenére, hogy „csak” transz- vagy multinacionális vállalatok. A capitoliumi támadás utóhatása a bizonyíték rá, hogy az említett technológiai szereplők már nem csupán nagyvállalatokként funkcionálnak, de átveszik az irányítást a társadalom, a gazdaság és a nemzetbiztonság olyan aspektusai felett is, amelyek sokáig az állam kizárólagos hatáskörébe tartoztak.⁹⁷

A legnagyobb hatással bíró platformok államként viselkedésének és állami funkciók platformok általi gyakorlásának kérdése a szakirodalomban két irányzaton keresztül is megjelenik. A *states as platforms*-elmélet azt vizsgálja, hogy az állam fogalma megfeleltethető-e a platform fogalmának, annak okán, hogy egy platform „a felhasználók kérésére a közérdekű

⁹⁴ Taylor 2016

⁹⁵ Wallach 2021

⁹⁶ Trump fiókját a *Twitter* legnagyobb részvényese, *Elon Musk* reaktíváltatta, a felhasználók körében végzett szavazást követően, 2022 novemberében. A felhasználók alig több mint fele támogatta a fiók visszaállítását (Ghaffary 2022).

⁹⁷ Bremmer 2021

információkat nyilvánosságra hozza” akárcsak egy állam. A kérdés relevanciáját két Európai Uniói rendelet, a *Digital Services Act (DSA)* és a *Digital Markets Act (DMA)* elfogadása után nyerte el, hiszen az előbb említett, a rendeletekben megfogalmazott platform-funkciót az államok is gyakorolják.⁹⁸ Ezzel szemben a *platforms as states*-elmélet a kérdés fordítottját elemzi, azt, hogy tekinthető-e a platformok államoknak.⁹⁹ A dolgozatom – bár ehhez a kérdéskörhöz kapcsolódik – vizsgálati fókuszja eltérő, mivel a metaverzumokban rejlő potenciál lényegesen nagyobb annál, mint amit a szakirodalom e tekintetben, a Web 2.0 platformok kapcsán tárgyal.¹⁰⁰ Hiszen mi más lenne a legjobb eszköz a globális szinten jelentős hatalomgyakorlásra, mint a metaverzum, amely nem csak funkciójában, hanem megjelenésében is igyekszik olyan formát ölteni, mint a valóságos világ?

A továbbiakban tehát azt mérlegelem, hogy mai fogalmaink szerint tekinthető-e államnak egy metaverzum. Vizsgálatomban ismét az Egyezmény államfogalmának elemeit veszem sorra, és vonatkoztatom ezúttal a metaverzumokra.

Meghatározott terület

A metaverzumok esetében nehezen értelmezhető a terület fogalma, még inkább problémás a szókapcsolat jelzője („meghatározott”). Az Egyezmény elfogadásakor 1933-ban, a szerződő felek nyilvánvalóan a valóságos fizikai tér meghatározható területére gondoltak. A metaverzum esetében területnek a szervert nevezhetnénk, amelyen a rendszer fut. A szerver azonban nem „állandó”, hiszen egy komplett metaverzum futtatásáért számos szerver felel gyors egymásutániságban, ráadásul úgy, hogy a szerverek különböző földrajzi helyeken találhatóak, azaz egybefüggő területet semmilyen értelemben nem alkotnak. Ha nem ragaszkodunk a tér fizikai voltához, akkor alapul vehetjük a virtuális tér fogalmát. A problémát ebben az esetben viszont az jelenti, hogy a valóságos tér területeivel ellentétben egy metaverzum területe nem kell, hogy véges legyen, sem az, hogy meghatározott. Számos metaverzum platform, mint ezt korábban említettem, virtuális földet kíván eladni, korlátozott mennyiségben. A virtuális „földterületek” árazása függ a metaverzum forgalmas pontjaihoz viszonyított távolságtól, ugyanúgy, ahogyan a valóságban (egy fővárosi ingatlan minden országban drágább, mint egy mindentől távoleső faluban található ingatlan). A metaverzum esetében a távolság szempontja azonban, mint láthattuk, csak illúzió, érvényesítése egyértelműen arra irányul, hogy az adott

⁹⁸ Papakonstantinou 2022

⁹⁹ Ld. pl. a Facebook államiságát vizsgáló Chander (2012) tanulmányát.

¹⁰⁰ A szakirodalom metaverzumokat gyakran a decentralizációra és blokklánc-technológiára épülő Web3 részének tekinti – szemben a hagyományos tartalommesztáson alapuló és a felhasználók közösségére épülő Web 2.0-val – hangsúlyozva ezzel, hogy a virtuális világ „szintet lép”.

metaverzum minél jobban hasonlítson a valóságos világra.¹⁰¹ A hasonlóság fenntartása ez esetben valójában egyenlő a szándékos korlátozással: a fejlesztők akadályozzák a felhasználókat abban, hogy hozzáférjenek a metaverzum „fizikai” kiterjedésének bármely pontjához, miközben a virtuális világban bármikor, bárhol ott lehetne a felhasználó, akár egy pillanat alatt. Azonban éppen ez a mesterséges korlátozás segítheti a metaverzumokat abban, hogy eleget tegyenek a meghatározott terület kritériumának. Hiszen, ha elfogadjuk, hogy a virtuális terület is terület, akkor a virtuális terület végessége szükséges a „meghatározottság” teljesüléséhez. Ha elméletben a végtelenségig növelhető a metaverzum, akkor az államterületet nem tudjuk pontosan meghatározni.

A nemzetközi jogi gyakorlat szerint a teljes mértékű meghatározottság nem szükséges, mivel az állam létezését nem befolyásolja az, hogy fennáll-e rá vonatkozó határvívta. Az azonban véleményem szerint nem fér bele ebbe a gyakorlatba, hogy a virtuális terület bármekkora mértékben (kizárólag a szerverkapacitásoktól és üzleti döntésektől függően), bármikor növekedhet vagy csökkenthet. A valóságban, köztudottan, egy állam ma már csak egy másik állam rovására tudja a területeit növelni. A virtuális világban azonban nincsen limit, nem véges földrajzi erőforráson kell osztoznia a metaverzumoknak, ezért bármekkorák lehetnek, anélkül, hogy ezt egymás rovására tennék. Ennek ellenére, értelmezésem szerint, a fentiekben kifejtettek okán egy metaverzum csak akkor tehet eleget az államfogalom kritériumának, ha előre meghatározott területtel rendelkezik.¹⁰²

Állandó lakosság

A metaverzum felhasználóit tekinthetjük a metaverzum lakosságának. Ennek alapján a metaverzumok a világ legnépesebb államai lehetnének. Bár a lakosság összetételére vonatkozóan az Egyezményben sincsen megkötés, etnikai, nyelvi, kulturális szempontból a metaverzumok lehetnének a legsokszínűbb államok, hiszen a közösség ténylegesen a Föld számos különböző pontján tartózkodó felhasználókból tevődne össze. Az állandóság kritériuma is teljesül, mivel a metaverzumban jó eséllyel mindig tartózkodik valaki, sohasem offline az összes felhasználó. Véleményem szerint amennyiben ez a helyzet mégis fennállna, a kritérium is teljesül, hiszen a valóságos államok esetében a nomád, vándorló, országhatárt átlépő népcsoportok is a lakosság részének tekinthetők, életmódjuktól függetlenül. Mindezek okán, a ki-be jelentkező felhasználók is lakosoknak tekinthetők, hiszen például egy többes állampolgár

¹⁰¹ Ezt a tervezési megoldást a számítógépes tervezésben *szkeuomorfikus* tervezésnek hívják (Morris, 2022).

¹⁰² Liberland esetében megvalósulhat ez a szempont, hiszen behatárolt virtuális területen, a „valós” Liberlandnak megfelelő mértben fejlesztik.

is lehet egyidőben bejelentett lakosa minden államnak, ahol állampolgársággal rendelkezik (annak ellenére, hogy nem tartózkodhat egyszerre két állam területén is).

Fontos szólni továbbá a tartózkodási hely létesítésének szándékáról és a döntési lehetőségekről is. A valós államok lakosságához hasonlóan a felhasználó is maga dönt arról, hogy szeretne-e a metaverzum „lakosa” lenni, hiszen szabadon határozhat arról, hogy kíván-e regisztrálni és kívánja-e a metaverzumot használni. A regisztrálással a felhasználók lényegében önként vetik alá magukat az ott megvalósuló hatalomgyakorlásnak. Ez viszont ellentétben áll a valóságos világ jellemzőivel, ahol, ha valaki egy meghatározott területen lakik, arra eleve valamilyen mértékben kiterjed az adott terület felett hatalmat gyakorló állam hatalma (még akkor is, ha valaki nem állampolgára az adott államnak). Ez a kérdés azonban nem változtat azon, hogy a metaverzumot irányító szerv hatalma kiterjed a lakosságra, hiszen az „állandó lakosság” kritérium teljesülésekor nem szempont az egyén döntési lehetősége. E kérdés további elemzéséhez a következő, önálló kormányról szóló szempont kifejtése szükséges.

Önálló kormány

A metaverzumokban az üzemeltető vállalatok gyakorolnak hatalmat, az államokban pedig a kormányok. A kormányzás állami alapfunkció, amely politikai döntések meghozatalát és a közigazgatási rendszer irányítását foglalja magában.¹⁰³ A fogalom alkotmányjogi értelmében a metaverzumban ilyen hatalomgyakorlás nem történik, a fogalmi elemeket tehát itt is analogikusan kell alkalmaznunk. Elsőként a politikai döntéseket vizsgálva, megállapítható, hogy ezek szerepet játszanak a globális befolyás növelésében, azonban a gazdasági döntéseknek alárendeltek. Egy vállalat célja (így egy metaverzumot irányító vállalaté is) mindig is a profit termelése lesz, mindent ennek rendel alá, ellenben egy valódi állam kormányával, amelynek a sok közül csak egy feladata a gazdaság valamilyen fokú irányítása. A bevételt az állam a saját működésére fordítja, nem célja a személyes profitszerzés. Azt mindenképpen elmondhatjuk, hogy egy metaverzum irányítása semmiképpen nem demokratikus, sokkal inkább autokratikus. (Megjegyzem, mint erre Liberland államiságának vizsgálata során már utaltam, az államfogalom „önálló kormány” elemének teljesüléséhez nem szükséges az, hogy egy állam kormánya demokratikus legyen). A vállalat vezetőjének (CEO) kiemelt döntéshozatali szerepe van, noha nem dönthet egyedül, mert általában felel az igazgatótanácsnak és végső soron a részvényeseknek. Bár a választás valamilyen formája megjelenik a részvényeseken keresztül, azonban semmiképpen sem tekinthető demokratikus jellegűnek, hiszen nem a „lakosság” (a felhasználók), hanem az üzletben érdekelt személyek választják az igazgatótanácsot, azaz olyan

¹⁰³ Sulyok & Trócsányi 2019. 275

személyek, akik nem feltétlenül „lakosai” (nem feltétlenül felhasználói) a metaverzum-államnak.¹⁰⁴ A központi kérdés ebben az esetben nem is az, hogy ki választja a hatalomgyakorló szervet, hanem az, hogy az kiket képvisel. A CEO és az igazgatótanács nem a felhasználókat, a lakosságot, hanem a saját gazdasági érdekeit képviseli. Az államot (itt: a metaverzumot) saját érdekeinek megfelelően formálja, a lakosságot, amely felett hatalmat gyakorol, a gazdasági érdekeknek teljesen alárendeli. Következésképpen, a metaverzum kormánya attól még, hogy nem a lakossága érdekeit veszi figyelembe, kormánynak tekinthető, önállóan viszont nem mondható, nem állami szereplők (*non-state actor*) – a részvényesek – irányításától függ.¹⁰⁵

Képesség más államokkal való kapcsolattartásra

Valójában, mint erről fentebb már szó volt, a metaverzumok esetében sem beszélhetünk egyetlen metaverzum-államról (miként a valóságban is több állam létezik), mivel a piacon több hasonló szolgáltatás is elérhető. A metaverzumok államként kezelése esetén meg kell különböztetnünk „belső” és „külső” kapcsolattartást. „Belső” kapcsolattartásként határozhatjuk meg a metaverzumok egymás közötti viszonyát, „külsőként” pedig a metaverzumok és a fizikai valóságban létező államok kapcsolatát.

A metaverzumok „belső” kapcsolatai kiépülésének a kapcsolattartásra való képesség megléte lenne a feltétele. Mint azt korábban már említettem, az eltérő programozásból adódóan a különböző platformok közötti átjárás nem lehetséges, a platformok tulajdonképpen „nem látják egymást”, platformközi kapcsolat felvételére nem képesek. Lakosságuk, területük, kormányuk csak a saját virtuális világukban létezik, egy másik metaverzumban nem. Akkor pedig, ha megvalósulna egyetlen metaverzum „uralma” a többi felett, azaz egy szolgáltatás kiszorítaná a konkurensokat, nem beszélhetnénk többé „belső” kapcsolattartásról (hiszen ekkor lényegében az egész virtuális világ egyetlen virtuális állam lenne). A „külső” kapcsolattartást illetően pedig az a kérdés, hogy a metaverzum mint állam képes lehet-e a fizikai államokkal való kapcsolattartásra. Ez esetben el kell fogadnunk azt, hogy a metaverzum-állam képviselője, a saját államából kilépve, a valóságos világban tart kapcsolatot a fizikai államok képviselőivel. Ez, meglátásom szerint, nem jelenthet definíciós problémát, hiszen rendszerint a fizikai államok is valamelyik érintett fél (vagy esetleg egy harmadik fél) államának területén egyeztetnek, kötnek szerződést stb.

¹⁰⁴ Chen 2022

¹⁰⁵ Liberland metaverzuma felett a hatalmat elsősorban a platform (*Mytaverse*) üzemeltetője gyakorolná, de elképzelhető, hogy a konkrét metaverzumban betartandó szabályok Liberland kormányának utasításai alapján kerülnének kialakításra, hiszen a metaverzum létrehozására is az adott megbízást. A kormány a Liblandi állampolgárok választása révén nyerte el hatalmát, tehát megjelenhet a nép általi felhatalmazás. Azonban ez csak feltételezés, a kérdésre vonatkozóan részletek egyelőre nem ismertek.

A „külső” és „belső” elhatárolás kérdése az Egyezmény 4. cikke szempontjából problémákat vet fel, mert az Egyezmény kimondja, hogy „[a]z államok jogilag egyenlők, ugyanazokat a jogokat élvezik, és azok gyakorlásában azonos képességekkel rendelkeznek.” A jogok gyakorlásának képessége a metaverzumok esetében azonban nem azonos, hiszen a metaverzumok nem képesek minden fajta állammal (ez esetben tehát éppen egymással nem) felvenni a kapcsolatot. Ezért – éppen a sokféleség miatt – az államfogalom negyedik eleme nem valósul meg a metaverzumok vonatkozásában.

3. Konklúzió: az államfogalom újradefiniálásának problémái a metaverzumok vonatkozásában, a liberlandi példa apropóján

Az állam fogalmát sokféle megközelítésben meghatározta már a jogtudomány, vannak kifejezetten specifikus és jogi meghatározások, és ismeretesek az általánosabb megközelítések is. Ezeket az alábbiakban Takács Péter összefoglaló munkája alapján mutatom be.¹⁰⁶ Konklúzióként, a teljesség igénye nélkül, a megközelítések közül azzal a céllal veszek számba néhányat, hogy rámutassak arra, a későbbi kutatásokban mely definíciók kritériumrendszere lenne a metaverzumokra vonatkoztatható.

A definitív megközelítések közös jellemzője az a megállapítás, amely már az ókori gondolkodóknál is megjelent, hogy az állam politikai közösség.¹⁰⁷ Ez a definíció nem teszi lehetővé, hogy államként kezeljük a metaverzumokat, hiszen a felhasználók közössége nem tekinthető politikai közösségnek. Tevékenységük nem egy közös cél érdekében, a metaverzum-állam fenntartásáért, hanem saját szórakozásuk, munkavégzésük stb. érdekében történik. A politikai tevékenység végzésének központi szerepbe helyezése miatt nem vezetne célra *Max Weber* társadalmi államfogalmának alkalmazása sem,¹⁰⁸ ahogyan az az állam-definíció sem, amely a politikai perspektívát helyezi középpontba.¹⁰⁹ Nem jelenthet kiindulópontot továbbá az, a történeti távlatban egyébként fontos megközelítés sem, amely a nemzetállami fogalom részletes elemzésére épül, hiszen semmiképpen sem tekinthetjük egy nemzetnek a világ minden pontjáról bekapcsolódó felhasználók közösségét.

¹⁰⁶ Takács 2014

¹⁰⁷ Takács 2014. 9

¹⁰⁸ „Üzemként működő uralmi szervezet, mely egy adott területen érvényes igazgatási és jogrend keretei között politikai jellegű tevékenységet végez, s „politikai” volta csak az alkalmazott eszközre tekintettel határozható meg.” (Uo. 39)

¹⁰⁹ „Valamely területi zártságban élő nép politikai státusza: szervezett politikai egysége, s egyben ennek biztosítója” (Uo. 41)

Vizsgálhatjuk az állam fogalmát funkcionális szempontból is, górcső alá véve négy fő tevékenységét. Az első fő funkció a társadalom belső rendjének fenntartása. Ez megvalósul a metaverzumban, hiszen a felhasználási feltételekben meghatározott „házirend” alapján kell a felhasználóknak viselkednie. A második funkció a külső ellenségekkel szembeni védelem. Ezt a feladatot nehéz értelmezni a metaverzumokra vonatkoztatva, hiszen a virtuális teret nem fenyegeti olyan külső veszély, amely ellen fel kellene lépni (legfeljebb a hackertámadásokat tekinthetjük külső támadásnak). A harmadik funkció a kommunikációs infrastruktúra kialakítása és fenntartása. Ezt a funkciót látja el leghangsúlyosabban egy metaverzum, egész működésének ez az egyik leglényegesebb eleme, hiszen a metaverzumok fő célkitűzése az, hogy a felhasználókat a tömegkommunikáción keresztül a munka, a szórakozás, az interperszonális kapcsolatok terén összekösse. Az állam negyedik funkciója a termelési és a kereskedelmi viszonyok szabályozása, azért, hogy gazdasági újraelosztás valósuljon meg.¹¹⁰ A metaverzumra vonatkoztatva ezt a funkciót a legnehezebb az analógia eszközével alkalmazni. Mint azt korábban kifejtettem, a metaverzumok nem osztják el a javakat a lakosság (felhasználók) körében, a bevétel kizárólag a működtető cég javát szolgálja. Ezen utolsó szempont miatt tehát a funkcionális megközelítés sem felel meg maradéktalanul metaverzum államként való definiálási kísérletének.

Az Egyezményben olvasható államfogalom eredete messzire nyúlik vissza. *Christian Thomasius* 1727-ben négy kritériumot határozott meg: államterület, államlakosok vagy polgárok, közös főhatalom, államszervezet (alkotmány). *Georg Jellinek* államtana szerint „*a földfelszín elhatárolt területén letelepedett, legfőbb hatalommal rendelkező és általa egységgé összefogott emberi sokaságként*” határozhatjuk meg az államot.¹¹¹ Érződik tehát, hogy a montevidéói fogalomrendszer nem független a fentebb már idézett „eredettől”, ugyanakkor tovább pontosítja a fogalmi elemeket („meghatározott” és „állandó” jelzők, „kormány” főhatalom helyett), kiegészíti a más államokkal való kapcsolattartás képességével.

A montevidéói államfogalmat számos kritika érte. A fogalmi elemek bizonytalansága mellett problematikusnak tartják az állam létezésének ténykérdésként kezelését. Mint azt korábban, az államelismerés kapcsán kifejtettem, az állam léte az Egyezmény meghatározása szerint nem függ a nemzetközi közösség elismerésétől. Ezért lehetséges az, hogy a ténylegesen államként működő *Észak-Ciprusi Török Köztársaság* vagy *Tajvan* a nemzetközi közösségben nem számít egyértelműen (szuverén) államnak, míg egy háborúban megszállt és teljes

¹¹⁰ Uo. 30

¹¹¹ Uo. 34

mértékben más állam által irányított állam igen.¹¹² Az állam meghatározását ezért – teljesen más megközelítést alkalmazva – *James R. Crawford* világhírű nemzetközi jogász professzor fogalmazta át. Az általa javasolt öt szempont a legfőbb jogi jellemzőket veszi számba: „(1) Az államok elvben teljes hatáskörrel rendelkeznek arra nézve, hogy a nemzetközi szférában cselekményeket hajtsanak végre, szerződéseket kössenek stb. Ez a "szuverén" kifejezés egyik jelentése az államokra alkalmazva. (2) Az államok elvben kizárólag belügyeik tekintetében rendelkeznek hatáskörrel [...]. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a nemzetközi jog ne szabna korlátokat: azt jelenti, hogy a belső ügyek feletti joghatóságuk prima facie mind teljes körű, mind pedig nem függ más államok ellenőrzésétől. (3) Az államok elvileg hozzájárulásuk nélkül, nem vethetők alá kötelező nemzetközi eljárásnak, joghatóságnak vagy megegyezésnek sem általánosságban véve, sem egy konkrét ügyben. (4) A nemzetközi jogban az államok 'egyenlőnek' tekintendők [...]. Ez egy formális, nem pedig erkölcsi elv. Nem jelenti például azt, hogy minden államnak egyenlő szavazati joga van a nemzetközi szervezetekben [...]. Még kevésbé jelenti azt, hogy egyenlő befolyás illetné meg őket.” és „(5) az ezen elvektől való eltérés nem vélelmezhető: kétség esetén a nemzetközi bíróságok hajlamosak az államok cselekvési szabadsága mellett dönteni.”¹¹³ *Crawford* definíciója nem a fizikai valóság jellemzőit (terület, lakosság) veszi alapul, és nála a hatalomgyakorlás sem képez központi elemet. Nagyobb hangsúly helyeződik viszont a nemzetközi jogi viszonyokban elfoglalt pozícióra, az értékelés lényegében ezen a szemponton keresztül történik. *Crawford* tehát nem ténykérdéseket vizsgál. Ez az ötös fogalmi rendszer elsöre alkalmasnak tűnhet a metaverzum állam meghatározására, összességében azonban meg kell állapítanunk, hogy túl specifikus és nem a keletkezést, az állam létrejöttének alapjait veszi figyelembe, hanem magának az államnak a viselkedését, továbbá, a nemzetközi közösség felől érkező reakciókat írja körül. A *crawfordi* megközelítés sem hossza, sem magyarázó jellege miatt nem tekinthető valójában definíciónak, inkább tekinthető egyfajta keretrendszernek, amelynek szempontjai nem a megalakulófélben lévő államok számára kedvezőek, mivel ezek a jelenleg érvényes, évszázados gyakorlat nyomán kialakult viszonyokat részletezik. Azonban, ha sorra vesszük a fogalmi elemek lényegi jellemzőit, megállapítható, hogy a (2) pont szerint az államok kizárólag saját belügyeik tekintetében rendelkeznek hatáskörrel. Ez a megközelítés azért nem alkalmazható a metaverzumokra, mert a valóságos, fizikai államok a metaverzum használatának szabályait is meghatározzák, hiszen állampolgáraikra (a metaverzumok viszonylatában fogalmazva, a felhasználókra) nézve szabályokat alkotnak, amelyek betartása feltétele annak, hogy a

¹¹² Uo. 36

¹¹³ *Crawford* 2007. 40-41

platformok használata jogszerű legyen. Tehát hatáskörük – szükségszerűen – közvetetten kiterjed egy másik (metaverzum-)állam belügyeinek kérdéseire is. Továbbá, a (3) pontban megfogalmazott, hozzájáruláshoz kötött alávetettség azért nem valósul meg a metaverzumok esetében, mert az azokat működtető vállalatok hatáskörileg alá vannak vetve annak az államnak, amelynek területén működnek. Olyan szabályokat kénytelenek alkalmazni, melyek megalkotását nem kérték, abban nem vettek részt. Például, a fentebb említett európai uniós *Digital Services Act* a platformokra (így a metaverzumokra is) vonatkozó szabályokat tartalmaz. Az uniós tagállamokkal szemben a metaverzum-államok nem vetették magukat önként alá ezeknek a jogszabályoknak. Ezért ahhoz, hogy a metaverzumok az államok sorába „emelhetők” legyenek, pont azzal, a crawfordi fogalomban is megjelenő viszonyrendszeren alapuló megközelítéssel kell szakítani, amely elsősorban a hatásköri és joghatósági viszonyok mentén határozza meg az államokat.

Végző soron kimondhatjuk, hogy egyik vizsgált államfogalom kritériumrendszerének sem felelnek meg teljes egészében a metaverzumok. Kiindulási pontnak leginkább a kevésbé kötött montevideói államfogalom tűnik megfelelőnek, hiszen viszonylag nagy mozgásteret ad arra, hogy a virtuális jellemzőket a fizikainak feleltessük meg, és az egyes elemeket analóg módon alkalmazzuk. E definícióban a metaverzumok szempontjából az a megközelítés is „szerencsés”, amely nem szabja feltételül az államelismerést, azaz deklaratív szemléletet alkalmaz. Úgy vélem, a fogalmi elemek átszabásával és a különböző fogalmak vegyítésével létrehozhatunk egy még jobban alkalmazható definíciót. Így államnak tekinthetnénk azt a (1) nemzetközi szintéren gazdasági vagy politikai befolyással bíró szereplőt, (2) amely valamely közös jellemzővel rendelkező emberi csoport felett (3) hatalmat gyakorol, (4) és képes más jelentős befolyással rendelkező globális szereplőkkel való kapcsolattartásra.

Könnyen elképzelhető, hogy az elkövetkező évtizedekben a metaverzumokon keresztül a technológiai óriásvállalatok olyan mértékű hatalmat fognak gyakorolni a világ népességének jelentős része felett, hogy a metaverzumokat szükségszerű lesz majd államoknak tekinteni, és már nem lesz annyira távoli és elméleti kérdés az államfogalom újradefiniálásának szükségessége.

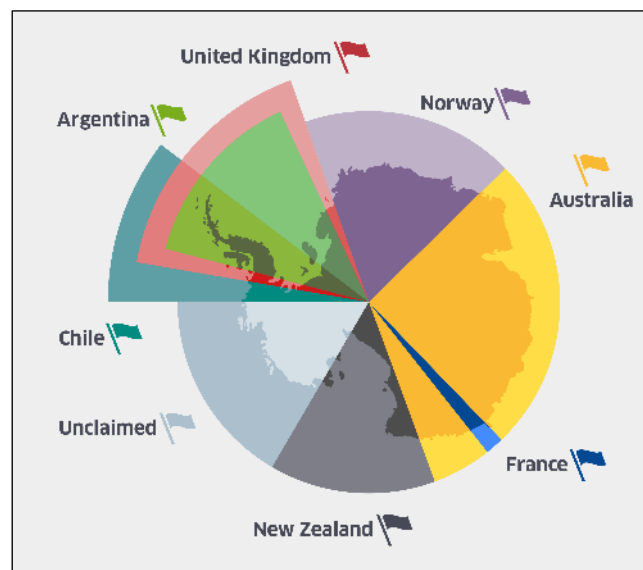
Ábrák

1. ábra

Egyiptom-Szudán határvitájának térképe

forrás: bit.ly/3F6jbTw

2. ábra

Antarktiszi területigények

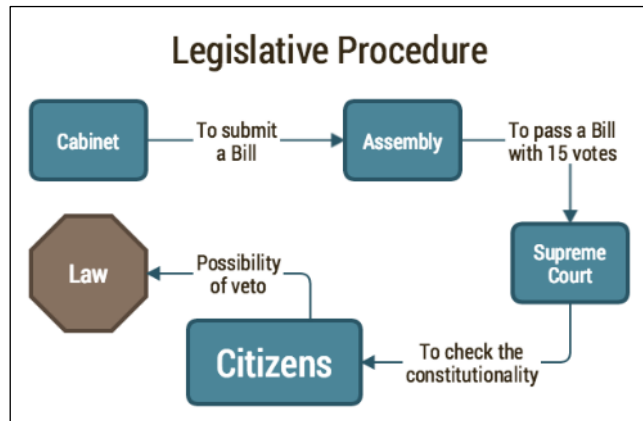
forrás: bit.ly/3upUITj

3. ábra

Horvátország-Szerbia Duna menti határvitájának térképe

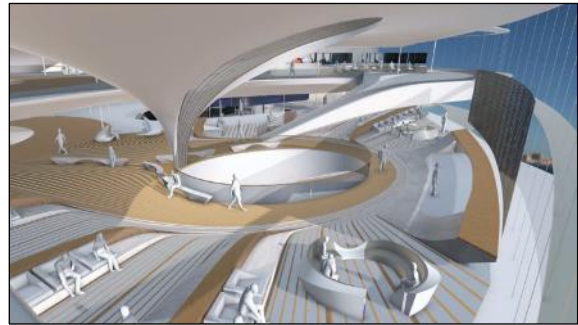
forrás: bit.ly/3OHWvfw

4. ábra

A törvényalkotás folyamata Liberland alkotmánytervezete alapján

forrás: bit.ly/3gFk8ZN

5. ábra

Liberland metaverzumának látványtervei

forrás: cnn.it/3gFDv1r

Felhasznált irodalom

A dolgozatban található összes link és internetes forrás utolsó elérési ideje: 2022. 11. 28.

Szakirodalom

Ball, M. (2022). *The Metaverse: And How It Will Revolutionize Everything*. New York: Liveright Publishing Corporation

Chander, A. (2012). Facebookistan. *North Carolina Law Review* 90(5). 1807-1844. forrás: unc.live/3idJOwN

Cohen, M. R. (1927). Property and Sovereignty. *Cornell Law Review* 13(1). 8-30. forrás: bit.ly/3ENr3YK

Crawford, J. R. (2007). *The Creation of States in International Law*. Oxford: Oxford University Press

Csatlós, E. (2013). *Az Arktisz nemzetközi jogi helyzete*. Budapest: Akadémiai Kiadó

Hobbs, H. & Williams, G. (2021). Micronations: A lacuna in the law. *International Journal of Constitutional Law*, 19(1). 71–97. forrás: bit.ly/3ANNv2M

Hoffmann, T. (2019). A nemzetközi jog alanyai. In Kende, T., Nagy, B., Sonnevend, P., Valki, L., *Nemzetközi jog*. 105-116. Budapest: Wolters Kluwer Hungary Kft.

Kende, T. (2019a). Az állam, az államterület és az államhatárok. In Kende, T., Nagy, B., Sonnevend, P., Valki, L., *Nemzetközi jog*. 333-350. Budapest: Wolters Kluwer Hungary Kft.

Kende, T. (2019b). A tengerek és a sarkvidékek. In Kende, T., Nagy, B., Sonnevend, P., Valki, L., *Nemzetközi jog*. 351-376. Budapest: Wolters Kluwer Hungary Kft.

Klemenčić, M. & Schofield, C. (2001). War and Peace on the Danube: The Evolution of the Croatia-Serbia Boundary. *Boundary and Territory Briefing*, 3(3). 17-19. forrás: bit.ly/3ASfMoY

Kochta-Kalleinen, O. (2005). *Amorph! 03. Summit of Micronations Protocols*. Helsinki: MUU Artists' Association

Lattmann, T. (2019). Az államok és a kormányok elismerése. In Kende, T., Nagy, B., Sonnevend, P., Valki, L., *Nemzetközi jog*. 131-142. Budapest: Wolters Kluwer Hungary Kft.

Mislan, D. B. & Streich, P. (2019). *Weird IR. Deviant Cases in International Relations*. Cham: Palgrave Macmillan

Papakonstantinou, V. (2022). States as platforms following the new EU regulations on online platforms. *European View* 0. forrás: bit.ly/3Ud36Qj

Pongó, T. (2020). Új korszak az online véleménynyilvánítás korlátozásában? *Iustum Aequum Salutare*, XVI(4). 147–162. forrás: bit.ly/3XF3UAh

Riding, J. & Dahlman, C. T. (2022). Montage space: Borderlands, micronations, terra nullius, and the imperialism of the geographical imagination. *Dialogues in Human Geography*, 12(2). 278-301. forrás: bit.ly/3GSrkwD

Rossman, G. (2016). Extremely Loud and Incredibly Close (But Still So Far): Assessing Liberland’s Claim of Statehood. *Chicago Journal of International Law*, 17(1). 306-339. forrás: bit.ly/3VCTmA5

Rotberg, R. I. (2003). Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators. In Rotberg, R. I., *State Failure and State Weakness in a Time of Terror*. 1-26. Washington D.C.: Brookings Institution Press

Sulyok, M. & Tribl, N. (2019). A jogforrási rendszer. In Trócsányi L., Schanda B., Csink L., *Bevezetés az alkotmányjogba*. 113-138. Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.

Sulyok, M. & Trócsányi L. (2019). Kormányzás és a végrehajtó hatalom. In Trócsányi L., Schanda B., Csink L., *Bevezetés az alkotmányjogba*. 275-298. Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.

Takács, P. (2014). Az állam fogalma. In Smuk P., *Alkotmányjog I*. 28-48. Győr: Universitas-Győr Kht.

Zadeh, A. Z. (2011). *International law and the criteria for statehood*. LL.M Thesis. Tilburg University, Europees en Internationaal Publiekrecht, forrás: bit.ly/3OPzEyU

Jogi dokumentumok

Conference On Yugoslavia Arbitration Commission [a Badinter-bizottság döntései]. (1992). forrás: bit.ly/3VBz1eb

Montevideo Convention on the Rights and Duties of States [Montevideói Egyezmény]. (1933). forrás: bit.ly/3ijyfV4

Online cikkek, híradások

(2020) *An Introduction to Immersive Technologies*. forrás: bit.ly/3ifVpeW

(2022, 03 04). *What Can You Do in the Metaverse?*, forrás: bit.ly/3U8AE29

(2022, 07 27). *Worldwide desktop market share of leading search engines*, forrás: bit.ly/3u6A2PT

Bobák, Zs. (2022, 03 15). *A senkiföldjén alapított, hivatalosan el nem ismert Liberland Szabad Köztársaság virtuálisan születik újra.*, forrás: bit.ly/3FaqoSs

Bourke, E. & Hymers, S. H. (2022, 09 11). *Why metaverse real estate is selling for millions*. forrás: bit.ly/3H1jOz0

Bötös, B. (2015, 05 10). *A horvátok megunták Liberlandot.*, forrás: bit.ly/3U8B08Z

Bremmer, I. (2021, 11-12). *The Technopolar Moment: How Digital Powers Will Reshape the Global Order.*, forrás: fam.ag/3u6AgXf

Chen, J. (2022, 04 14). *Board of Directors: What It Is, What Its Role Is.*, forrás: bit.ly/3ASdTsF

Dumbrava, C. (2022, 11 07). *Full application of the Schengen acquis in Croatia.*, forrás: bit.ly/3VDboSR

Ghaffary, S. (2022, 11 21). *Trump's return to Twitter prompts outrage and confusion*. forrás: bit.ly/3UcnElz

Jenkins, J. (2016, 11 14). *The man who created a tiny country he can no longer enter.*, forrás: bbc.in/3OJSeIL

Keeley, J. (2022, 02 03). *4 Reasons Why Facebook Is Starting to Lose Users.*, forrás: bit.ly/3glkerC

Kelly N. & Foth, M. (2022, 11 17). *This Entire Country Is Uploading Itself to The Metaverse.*, forrás: bit.ly/3F6gO34

Lewis-Kraus, G. (2015, 08 11). *Welcome to Liberland, the World's Newest Country (Maybe).*, forrás: nyti.ms/3VgNufS

Mann, J. (2022, 10 29). *Meta has spent \$36 billion building the metaverse but still has little to show for it, while tech sensations such as the iPhone, Xbox, and Amazon Echo cost way less.*, forrás: bit.ly/3ATOezy

Morris, D. Z. (2022, 05 06). *Why on Earth Would Land Be Scarce in the Metaverse?* forrás: bit.ly/3UmKsWs

Murray, M. D. (2022, 04). *Ready Lawyer One: Lawyering in the Metaverse.* forrás: bit.ly/3EJL3x

Nolan, D. (2015, 04 24). *Liberland: hundreds of thousands apply to live in world's newest 'country'.*, forrás: bit.ly/3F5JrgX

Palumbo, J. (2022, 03 24). *Ambitious plans unveiled for a libertarian city in the metaverse.*, forrás: cnn.it/3gFDvlr

Pavlovic, F. (2015, 05 04). *Welcome to Liberland, Europe's newest (micro) state.*, forrás: bit.ly/3VwY2XZ

Quito, A. (2022, 02 23). *A Zaha Hadid-designed city in the metaverse captures the ambitions of Liberland.*, forrás: bit.ly/3ubURJy

Rodriguez, S. (2021, 10 29). *Facebook changes company name to Meta.*, forrás: cnb.cx/3VBL37k

Sharp, S. R. (2022, 03 27). *Architects Reveal Bizarre Plans for a Libertarian City in the Metaverse.*, forrás: bit.ly/3OGs6ym

Shenker, J. (2016, 03 03). *Welcome to the land that no country wants.*, forrás: bit.ly/3VhQAjS

Taylor, H. (2016, 04 28). *If social networks were countries, which would they be?*, forrás: bit.ly/3VrpPta

Ungar, D. (2021, 02 23). *Out of This World: Discovery, Terra Nullius, and Beyond.*, forrás: bit.ly/3GSuArr

Wallach, O. (2021, 07 07). *The World's Tech Giants, Compared to the Size of Economies.*, forrás: bit.ly/3GSrraX

Webster, A. (2022, 04 07). *Epic and Lego partner to build a metaverse for kids.*, forrás: bit.ly/3VoXVOi

Wyss, J. (2021, 12 14). *Barbados Is Opening a Diplomatic Embassy in the Metaverse.*, forrás: bloom.bg/3ARqMmi